

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Från lagtext till verksamhet

- *En kritisk studie om hur begreppet kränkande behandling definieras i lagarna och riktlinjerna kring det samt hur lärarna tolkar det i verksamheten.*

Marie Anneling

Inriktning: LAU395

Handledare: Merete Hellum

Examinator: Olof Reichenberg

Rapportnummer: HT13-2480-21

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Abstrakt

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Från lagtext till verksamhet - En kritisk studie om hur begreppet kränkande behandling definieras i lagarna och riktlinjerna kring det samt hur lärarna tolkar det i verksamheten.

Författare: Marie Anneling

Termin och år: HT 2013

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Merete Hellum

Examinator: Olof Reichenberg

Rapportnummer: HT13-2480-21

Nyckelord: Kränkande behandling, Nolltolerans, elevers trygghet, värdegrundsarbetet, gymnasieskolan, kritisk diskursanalys, dokumentgranskning, kvalitativa intervjuer, lärare.

Sammanfattning Syftet är att undersöka skollagens och skolverkets riktlinjer för arbetet mot kränkande behandling och hur dessa tolkas i gymnasieskolors likabehandlingsplaner samt av verksamma gymnasielärare. Detta för att lyfta en fråga som trots att den har problematiserats inom forskningsområdet inte har besvarats fullt ut. Detta görs utifrån följande huvudfrågeställningar: Vad innebär begreppet kränkande behandling? Hur är lagarna och riktlinjerna utformade och hur tolkar lärarna dem?

Den diskurs studien använder sig utav är den kritiska diskursanalysen och inriktningar inom den. Eftersom syftet med studien är att undersöka diskursen ur både en byråkratisk såväl som verksamhetsvinkel görs även kvalitativa intervjuer med fyra gymnasielärare med målet att komma åt huruvida det finns en diskrepans mellan ursprungsdokumentet och lärarnas tolkning av dessa. Detta genom att undersöka hur begreppet kränkande behandling och dess underteman värdegrundsarbete, elevers trygghet och nolltolerans beskrivs av de institutioner som utformar riktlinjerna för arbetet, såväl som hur de som de riktar sig till tolkar dem. De som granskas är skollagen kapitel 1, 5 och 6, skolverkets riktlinjer, skolverkets *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, skolverkets *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder* samt de två utvalda skolornas likabehandlingsplaner.

Studien avgränsas till gymnasiet då det är ett område som jag anser blivit förbisetat när det kommer till forskning kring arbetet mot kränkande beteende, då fokus ofta ligger på för- och grundskolan. Den avgränsas även till två skolor – som har ett visst skolöverskridande samarbete- inom en Kommun. Intervjuer gjordes med fyra lärare, två på var skola.

Min slutsats är därför att det nuvarande systemet där arbetet mot kränkande behandling styrs av så många organ och åtgärderna finns tillgängliga på så många olika ställen och på ett sådant högrärande, övergripigt samt undantagande språk gör att det är svårt för lärare att tolka de rådande lagarna och riktlinjerna. Vilket lägger det mycket ansvar och tyngd på hur lärarna uppfattar sin roll i motverkandet av kränkande behandling.

Innehållsförteckning

BAKGRUND/ PROBLEMATIK	2
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	3
BEGREPPSFÖRTYDLIGANDEN	5
<i>Begreppet Kränkande behandling</i>	5
<i>Nolltolerans- och vad det innebär</i>	5
<i>Elevens trygghet</i>	6
<i>Värdegrundsarbete</i>	6
FORSKNINGSÖVERSIKT	7
<i>Begreppet Kränkande behandling</i>	7
<i>Nolltolerans- och vad det innebär</i>	9
<i>Elevens trygghet</i>	9
<i>Värdegrundsarbete</i>	10
<i>Sammanfattande kommentarer</i>	11
DISKURSANALYS SOM TEORI FEL! BOKMÄRKET ÄR INTE DEFINIERAT.	
<i>Kritisk diskursanalys (CDA)</i>	12
<i>Kritisk diskursanalys i mindre skala</i>	13
<i>Begreppet kontext inom CDA</i>	14
DISKURSANALYS SOM METOD	15
<i>Urval och avgränsningar</i>	15
<i>Dokumentgranskning</i>	16
<i>Intervjuer</i>	17
<i>Validitet och generaliserbarhet</i>	18
<i>Etiska reflektioner</i>	19
RESULTAT	20
<i>Begreppet kränkande behandling i dokumenten</i>	20
<i>Begreppet kränkande behandling i verksamheten</i>	22
<i>Begreppet nolltolerans i dokumenten</i>	24
<i>Begreppet nolltolerans i verksamheten</i>	26
<i>Begreppet elevens trygghet i dokumenten</i>	27
<i>Begreppet elevens trygghet i verksamheten</i>	28
<i>Begreppet värdegrundsarbete i dokumenten</i>	29
<i>Begreppet värdegrundsarbete i verksamheten</i>	31
SLUTDISKUSSION	32
<i>Framtida forskning</i>	33
REFERENSLISTA	34
BILAGA 1	35

Bakgrund/Problematik

Det ämne jag har valt att skriva om är hur lärare på gymnasieskolor tolkar de lagar och riktlinjer som finns gällande kränkande behandling. Anledningen till att jag har valt detta ämne är att jag tycker mig finna en viss diskrepans mellan de lagar, styrdokument och riktlinjer som finns och tydliga praktiska hanteringsramar. När det kommer till något så viktigt som elevernas trygghet och välbefinnande i skolan anser jag att det är av yttersta vikt att det finns tydliga riktlinjer för personal och anställda hur de skall arbeta för att främja detta och jag hoppas min undersökning kan bidra till detta. Det är dessa förebyggande åtgärder jag är ute efter. Då det är tydligt att kränkande beteende *skall* motverkas och åtgärdas men oklart *hur* det skall ske. Som snart utexaminerad lärare är det även något jag skulle vilja veta mer om med förhoppningen att det kan styrka min kompetens som lärare.

Problematiken med dessa likabehandlingsplaner enligt min uppfattning är att de är väldigt övergripande och inte alltid lätta att applicera i verksamheten, inte heller de allmänna råd upprättade av skolverket är solklara. Eller som en av de lärare jag pratat med under min VFU uttryckte det ”De är fulla av massa floskler!”.

Skolverket kom 2009 ut med ett pressmeddelande där de sa att lärarna inte hade en tydlig bild vad som gällde angående arbetet mot kränkande behandling eftersom det var reglerat av för många olika instanser.

Idag regleras diskriminering och kränkande behandling i diskrimineringslagen, skollagen, arbetsmiljölagstiftningen och i läroplanerna. Att lagstiftningen inte är harmoniserad kan förvirra och försvåra arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Därför föreslår Skolverket att regeringen ser över lagstiftningen så att den blir entydig.¹

Även skolinspektionens rapport *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* från 2011 säger att många skolor saknar gemensamt förhållningsätt i arbetet mot trakasserier². Trots detta går skolverket ut i ett pressmeddelande 2011 och säger att inga åtgärder behövs på området, då de program som prövats inte var tillfredställande.³ Att de lagar och riktlinjer som finns är förvirrande har alltså fastslagits, dock har inga åtgärder för att förtydliga dem tagits.

¹ Skolverket 2009

² Skolinspektionen, *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling*, 2011

³ Skolverket 2013

Syfte och frågeställningar

Att tolka och förstå de olika riktlinjer som finns för arbetet mot kränkande behandling är som ovan påvisat inte alltid lätt. Det språk som används i dessa dokument kräver oftast tolkning och översättning. Vilket görs både av skolverket och av de som utformar skolans likabehandlingsplaner och slutligen av lärarna. Risken blir därmed att riktlinjerna och dokumentationen ändras eller förvrängs på vägen. Syftet är därför *att undersöka skollagens och skolverkets riktlinjer för arbetet mot kränkande behandling och hur dessa tolkas i gymnasieskolors likabehandlingsplaner samt av verksamma gymnasielärare. Detta för att lyfta en fråga som trots att den har problematiserats inom forskningsområdet inte har besvarats fullt ut.*

Detta ämnar jag att åstadkomma genom att se på förloppet i ett nedåtgående led. Där jag först gör en analys av skolverkets riktlinjer som utgår från skollagen samt hur dessa har applicerats i skolornas likabehandlingsplan och slutligen vill jag genom att intervjua lärare komma åt hur de tolkar dem. Anledningen till att jag valt det angreppssättet är att jag vill granska tolkningsbanan från lagtexten till verksamheten och de eventuella diskursiva övergångar som sker där.

De frågeställningar jag kommer att utgå ifrån är:

Vad innebär begreppet kränkande behandling?

Här kommer studien undersöka hur lagarna och skolverket framställer begreppet och hur lärarna tolkar denna framställning. Samt huruvida det finns en tydlig gemensam tolkning av begreppet tolkningsbanan igenom.

Hur är lagarna och riktlinjerna utformade och hur tolkar lärarna dem?

Det är här fokus ligger. Studien kommer att forska i hur existerande dokumentation framställer lärarnas roll i arbetet mot kränkande behandling. Samt huruvida lärarna har en tydlig uppfattning om vad som krävs av dem och om dessa tolkningar är samstämmiga.

Frågeställningen är uppdelad i tre underteman som har en central roll i dokumentationen kring arbetet mot kränkande behandling:

- ***Nolltolerans- och vad det innebär***
Här sätts begreppet nolltolerans under lupp. Studien undersöker om det finns en tydlig definition av begreppet och hur det skall uppnås i verksamheten enligt dokumentationen. Likväl hur lärarna tolkar begreppet nolltolerans.
- ***Elevers Trygghet***
Här försöker studien besvara frågorna: Hur skall lärarna jobba för att främja en trygg skolmiljö enligt de dokumenterade riktlinjerna? Hur är dokumentationen kring elevers trygghet utformad? Samt hur lärarna tolkar begreppet elevers trygghet.
- ***Värdegrundsarbete***
Här görs en ansats att tolka begreppet värdegrundsarbete. Hur är dokumentationen kring värdegrundsarbetet utformad? Hur skall lärarna jobba med värdegrunden för att motverka kränkande behandling enligt de dokumenterade riktlinjerna?

Denna studie ser på vad som händer i tolkningsledet när de olika begreppen rör sig mellan olika instanser såsom lagen, skolverket, olika instansers ansatser att förtydliga och förenkla begreppet, skolors likabehandlingsplaner och slutligen lärarnas tolkning.

Begreppsförtydligande

Ovan frågeställningar är de teman jag kommer att se på i min uppsats. Dels genom en dokumentanalys samt genom kvalitativa intervjuer med lärare. För att kunna göra detta behöver begreppen först redas ut och definieras.

Begreppet kränkande behandling

Begreppet mobbning används inte längre i skollagen utan det har bytts ut mot diskriminering, trakasserier och kränkande behandling. Skolverket definierar de olika begreppen som följer. diskriminering innebär att en elev blir missgynnad eller utsatt av anledningar som kan kopplas till diskrimineringslagen, såsom; kön, sexuell läggning och bakgrund. Trakasserier är när någon blir kränkt på grund av skäl som kan kopplas till diskrimineringslagen. Slutligen så definieras kränkande beteende som ett uppträdande som är kränkande mot en elev och dess värdighet, men som inte kan kopplas till diskriminering. Det som främst skiljer dessa från det mer övergripande begreppet mobbning är att mobbning innebär att någon upprepade gånger utsätts för antingen diskriminering, trakasserier eller kränkande behandling medan begreppen i sig kan användas även vid ett enskilt tillfälle.⁴

Det begrepp denna uppsats kommer att fokusera på är kränkande behandling, vilket innebär att en elevs värdighet kränks utan att det kan klassas som diskriminering och därmed heller ej trakasserier.⁵ Kränkande behandling kan vara både synligt och dolt enligt skolverkets definition av begreppet i *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*. Det är något som kan begås av en person gentemot en annan eller utföras av samt rikta sig mot flera personer. De behöver inte alltid ske i den praktiska verksamheten utan kan även utföras via telefon eller internet. Kränkande behandling kan röra sig om allt från nedsättande tilltal till våldshandlingar.⁶

Nolltolerans- och vad det innebär

Barn och elever får aldrig utsättas för diskriminering, trakasserier eller annan kränkande behandling i förskolan eller skolan. Om personalen får reda på att någon blivit utsatt för sådant ska den som driver förskolan eller skolan snabbt utreda situationen och vidta åtgärder.⁷

Skolverket utvecklar detta påstående i *de allmänna råden för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling* genom att tydliggöra ytterligare att det skall vara nolltolerans mot kränkande behandling men att det inte är tillräckligt utan aktiva åtgärder för att minska förekomsten av kränkande behandling krävs. Vilket betyder att huvudmannen skall arbeta målinriktat dels för allas lika rättigheter och dels genom att förebygga förekomsten av kränkande behandling.⁸

⁴ Skolverket 2013

⁵ Skolverket 2013, skolinspektionen 2011:3, skollagen kap6, paragraf3

⁶ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2011, s9

⁷ Skolverket 2013 om nolltolerans mot kränkande behandling.

⁸ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s10

Lars Arrhenius, barn- och elevombud å andra sidan säger i *Nolltolerans mot diskriminering och kränkande behandling lagens krav och huvudmannens ansvar*, att nolltolerans inte är en utopi utan en förutsättning.⁹

Elevers Trygghet

”Utbildningen ska utformas så att alla elever garanteras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero. En förutsättning för detta är att elever, lärare och annan personal känner ett gemensamt ansvar för arbetsmiljön på skolan och har respekt för varandra.¹⁰” Detta förhållningssätt bekräftas i skollagen.¹¹

Vad trygghet innebär finns det dock ingen mer utförlig förklaring av varken hos skolverket eller i skollagen, utan det ter sig som givet.

Värdegrunden

Värdegrunden är ett relativt nytt begrepp som först introduceras i Läroplanskommitténs utredning *Skola för bildning* (SOU1992:94) som följer; Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta”. Detta ska ske genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.¹²”

Även värdegrundsarbetet delas upp i olika delar, de delar värdegrunden står på. Den första är Demokrati och mänskliga rättigheter. Elever skall lära sig om demokrati och mänskliga rättigheter genom att möjlighet att påverka sin verksamhet samt genom de vuxna förebilder skolans personal skall agera som. Genom bland annat att visa på samt lära ut och integrera vikten av jämställdhet mellan könen i undervisningen samt sex och samlevnad ur jämställdhets, religionsöverskridande och historiskt perspektiv. Detta i sin tur skall leda till att de approprierar kunskapen och arbetar för demokrati och mänskliga rättigheter genom att bli goda samhällsmedborgare. Under värdegrundsarbetet kommer även likabehandlingsaspekten in vilket här syftar till att alla elever skall behandlas likvärdigt utifrån de förutsättningar de har.¹³

Dessa delar skall i sin helhet genomsyra all undervisning och hela skolverksamheten; ”Värdegrundsarbetet kan inte skiljas ut som en särskild fråga, utan praktiseras av alla i det arbete som genomförs i förskolan och i skolan. I klassrum, korridorer, utomhus och vid lunchen.”¹⁴ Detta integrerade värdegrundsarbete är inte bara en uppmaning utan en lagstadgad skyldighet; ”Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.¹⁵”

⁹ Skolverket, *Nolltolerans mot diskriminering och kränkande behandling lagens krav och huvudmannens ansvar*, 2011, s

¹⁰ Skolverket 2013

¹¹ Skollagen, kapitel 5, paragraf 3

¹² Läroplanskommitténs utredning *Skola för bildning* (SOU1992:94)

¹³ Skolverket 2013

¹⁴ Skolverket 2013

¹⁵ Skollagen, kap1, paragraf 4.

Forskningsöversikt

Problematiken kring arbetet mot mobbning och kränkande behandling på skolor begränsas inte till Sverige. En studie av antimobbningsplaner¹⁶ på 142 Engelska skolor visade på att många områden inte täcktes av antimobbningsplanerna och att utöver beskrivningar av lärarnas ansvarsområden innehöll planerna inte mycket information om hur kränkningar borde motverkas.¹⁷ En liknande undersökning på Amerikanska skolor visade på att skrivna antimobbningsplaner var bland de minst effektiva sätten att motverka mobbning på.¹⁸

Denna studie ämnar dock att endast undersöka hur det svenska begreppet kränkande behandling samt de svenska lagar och riktlinjer kring det och hur de appliceras i verksamheten. Nedan kommer den tidigare forskningen sätts i relation till de teman jag valt att fokusera på. Det som framgick under min insamling av empiri var att majoriteten av forskningen gällande kränkande behandling har gjorts av antingen skolverket, skolinspektionen eller myndigheten för skolutveckling. De rapporter och undersökningar av sagda instanser med relevans för denna studie är: *Olikas lika värde* – om arbetet mot mobbning och kränkande behandling av myndigheten för skolutveckling samt *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* 2003 av skolverket. Att det är de som är ledande på områden är dock förväntat då skolverket är de som sätter riktlinjerna och skolinspektionen och myndigheten för skolutveckling de som granskar dem, därför kommer jag att referera till dessa genomgående i mitt arbete.

De andra verk som på grund av deras paralleller till det denna studie undersöker var; *skola: regler och förebyggande arbete mot våld och kränkande behandling*, 2011 av Agneta Herlin och Bo Munthe, *Värdepädagogik* av Robert Thornberg samt Olle Rimstens *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola*, 2010.

Mycket av den existerande forskningen kring arbetet med samt diskursen gällande kränkande behandling fokuserar på förskola och skola och om gymnasiet ens nämns tas det mest upp i förbifarten eller klumpas samman med grundskolan.

Begreppet kränkande behandling

Skolinspektionens rapport 2011, *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling*, tar upp problemet med ett bristande gemensamt arbete på skolor mot kränkande beteende deras slutsats är att det behövs tydligare gemensamma riktlinjer inom skolan. De konstaterar där att planer mot kränkande behandling inte har den önskade effekten utan brister i sitt

¹⁶ Begreppet mobbning används fortfarande i England och Amerika

¹⁷ Osborn, Smith, Smith, *A content analysis of school anti-bullying policies: progress and limitations* i *Educational Psychology in Practice: theory, research and practice in educational psychology*, Volume 24, Issue 1, 2008

¹⁸ C. Sherer, B. Nickerson, *Anti-bullying practices in American schools: Perspectives of school psychologists*, *Psychology in the Schools* Volume 47, Issue 3, pages 217–229, March 2010

uppdrag att motverka denna sorts behandling. Detta menar de beror på att de sällan uppdateras, att de inte är kopplade till den egna verksamheten samt brister i tydlighet gällande rutiner och åtgärdande. Vad som krävs enligt skolverket för att förbättra arbetet med och utformandet av planer mot kränkande behandling är en tydlighet, samstämmighet inom skolan samt ett kontinuerligt arbete med att utvärdera och uppdatera den.¹⁹

En tryggare skola: regler och förebyggande arbete mot våld och kränkande behandling av Herlin och Munthe berör de aspekter jag har valt att fokusera på. De tar upp begreppet kränkande behandling först övergripligt där de menar att kränkande behandling kan innefatta allt ifrån verbala kränkningar till knuffar hot och slag för att sedan försöka förtydliga det genom att gå in mer i detalj på de olika delarna och genom att ge exempel. De menar att även om kränkande behandling kan ta flera former så finns det vissa gemensamma aspekter vilka är att det är avsiktligt, återkommande, i en utsatt situation där mobbaren har makten över offret om än inte alltid över sina egna handlingar. De exempel som ges är enligt min åsikt emellanåt väl simplificerande och gränsar till stereotypa. där det handlar om vad människor gör emot varandra och varför, som i exemplet med den 7-åriga pojken som blir kallad exembarn av en jämnårig mobbare. De menar att detta leder till en skolgång av konstanta kränkningar för den utsatte och att mobbaren troligen har det svårt hemma och riskerar att följa brottets bana.²⁰ Däremot, förstår jag vad Herlin och Munthe vill göra. Vilket är förflytta debatten från att endast röra den som blir kränkt till att även se på den och kränker och varför den gör det. De tar skolverkets mer övergripande och distansierande beskrivning till en individnivå. Vilket är intressant vinkling som ofta kommer i skymundan i de riktlinjer och lagar som utformas och även de ovan nämnda rapporter och undersökningar som gjort för att inspektera dem.²¹

Olle Rimsten gör även han en ansats att förklara begreppet i sin bok *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola*. Rimsten spinner vidare på skollagens definiering av kränkande behandling som en form av kränkning som inte är diskriminering. Där han skiljer på att bli retad eller illa behandlad på grunder såsom till exempel etnisk bakgrund och för sådant som utseende eller skolresultat där de senare hamnar under kränkande behandling.²² ”Kränkande behandling kan även vara att man utan verbala nedsättande omdömen över exempelvis någons hårfärg eller klädsel ger uttryck för sitt missnöje genom att t.ex. knuffa eller rycka någon i håret eller sätta krokben för personen i fråga.”²³ Han menar dock för att detta skall kunna klassas som kränkande behandling och inte trivialiteter måste det stå klart för både den som kränker och den som blir kränkt att det är ett medvetet angrepp på någon annans värdighet. Här hänvisar han återigen till skollagen som menar att ett bråk där båda parter är inblandade inte är kränkande behandling. Rimsten medger dock att denna gränsdragning mellan skojbråk, ömsesidig konflikt, triviala konflikter och kränkande behandling kan vara svår emellanåt.²⁴

¹⁹ Skolinspektionen 2011:15, s29

²⁰ Herlin, A, Munthe, B, *En tryggare skola*, 2011, s77 -78

²¹ Herlin, A, Munthe, B, *En tryggare skola*, 2011

²² Rimsten, O, *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola*, 2010, s109

²³ Rimsten, O, *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola*, 2010, s109

²⁴ Rimsten, O, *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola*, 2010, s109 -110

Nolltolerans- och vad det innebär

I *Olikas lika värde* betonar författarna vikten av att som skola anta en nolltoleransprincip emot all form av kränkande behandling genom att tydligt ta avstånd från alla former av kränkande behandling.²⁵ Skolinspektionens undersökning om hur skolor arbetar mot kränkande behandling visar att det ofta var något som banaliserades och istället för ett tydligt avståndstagande reagerade de vuxna med att skaka av det hela med kommentarer som ”Han gör säkert bara så för att han är kär i dig.”²⁶ Ett angreppssätt som strider mot nolltolerans begreppet. I deras rapport *Förebygga diskriminering och kränkande behandling*, hävdar dock skolverket att det inte räcker för skolorna att skriva i likabehandlingsplanen att de tar avstånd från alla former av kränkande beteenden utan det behövs mer konkreta exempel.²⁷

I *En tryggare skola för alla* tas begreppet nolltolerans upp mest som i förbifarten. De pekar på exempel där skolor som har applicerat nolltolerans har polisanmält flertalet av fall av kränkande beteende. Författarna menar att i dessa fall är det viktigt att nolltolerans innebär just vad namnet säger, det vill säga att inget beteende som bryter mot skollagen tolereras och att det bör appliceras på all form av lagbrytning så att det inte blir ett värderingssystem inom skolan där vissa aktioner ses som mer acceptabla än andra.²⁸

Rimsten talar något mer ingående om hur man applicerar ett förbud mot kränkande behandling, även här använder han sig av konkreta exempel för att illustrera sin poäng. Detta gör han genom att ta upp tillfällena personal har utsatt elever för kränkande behandling och visar på att det är lätt hänt att en välmenande pedagog går över den otydliga gräns där den fostrande rollen kan komma i kollision med respekten för alla individers rätt till integritet.²⁹

Elevers Trygghet

Vad trygghet innebär för den enskilde eleven är som tidigare nämnt något otydligt. Däremot är det ett begrepp som ofta nämns i samma andetag som arbetet mot kränkande beteende. Skolinspektionen menar i sin resultatredovisning i rapporten *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling* att flertalet elever trivs och känner sig trygga i skolan.³⁰ På skolverkets hemsida finner man kränkningar som en flik under huvudrubriken ”Trygghet och studiero” och i skollagen åtföljer de två lagarna varandra. Myndigheten för skolutveckling undersökning *olikas lika värde*, menar att mycket av den kränkande behandlingen sker på raster eller i korridorerna där lärarna har svårare att ha konstant översikt och eleverna därmed blir mer otrygga.³¹ Herlin och Munthe likställer kränkande beteende med våld och hot om våld i *En tryggare skola*, där den som blir kränkt får sin trygghet hotat. Detta kan även ske genom den konstanta vetskapen om att verbala kränkningar kan förekomma, menar de.³² Det tycks vara svårt att se på ett av dessa begrepp utan att ta det andra i betänkande, därför kommer jag likt tidigare forskning även undersöka begreppet elevers trygghet.

Herlin och Munthe menar att en av anledningarna till att situationer där elever känner sig otrygga i skolan uppkommer beror på att skolan av olika skäl saknar beredskap i, bland annat

²⁵ Myndigheten för Skolutveckling, *olikas lika värde*, 2003, s26

²⁶ Skolinspektionen 2011:15, s19 -20

²⁷ Skolinspektionen 2011:33, s24

²⁸ A. Herlin, B. Munthe, *En tryggare skola*, 2011, s164 - 165

²⁹ Rimsten, O, *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola*, 2010, kap 5.5

³⁰ Skolinspektionen 2011:13, s6

³¹ Myndigheten för Skolutveckling, *olikas lika värde*, 2003, s26

³² A. Herlin, B. Munthe, *En tryggare skola*, 2011, kap 3.1- 3.3.

i form av plan mot kränkande behandling. De menar liksom skolinspektionen att det är viktigt att skolan har en gemensam policy för hur de skall arbeta för en tryggare skolmiljö. Det pekar även rapporter från BRÅ³³ på. I rapporterna har det framkommit att problemet i de fall när en elevs trygghet har hotats inte främst är att ta fram dokumentationen gällande handlingsriktlinjer. Utan att dokumentationen är otydlig och lärarna ofta ser dem som just papper och inget som kan appliceras i verkligheten. Här anser författarna till *En tryggare skola* att det är viktigt att implementera dessa planer hos personal så att det finns ett tydligt gemensamt angreppssätt. Lärarna bör vara medvetna dels om vilka dokumenterade förhållningsätt som finns såväl som hur de förväntas implementera dem.³⁴

Rimsten hänvisar till skolverkets rekommendationer gällande elevers trygghet som innebär en kartläggning av den egna verksamheten i form av till exempel enkäter där elever får ange om de känner sig trygga på skolan samt en kartläggning av de insatser som krävs för att skapa en trygg miljö. Han menar att det är viktigt att elever får vara med att påverka hur detta arbete skall se ut, arbetet för en trygg skolmiljö utgår från eleven både som individ och i grupp och deras åsikter bör därför tas med yttersta allvar. Han betonar även liksom Herlin och Munthe att det är av yttersta vikt att skolan har ett gemensamt angreppssätt.³⁵

Värdegrunden

Skolinspektionen har utformat rapporten *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund* där skolors värdegrundsarbete granskas. Där lyfts skolornas roll och deras brist på tydlighet och samstämdhet i uppdraget att låta värdegrunden genomsyra all undervisning och verksamhet.³⁶ Värdegrunden som ett begrepp å andra sidan hamnar i skymundan i skolinspektionens rapport. Även skolverket har forskat på värdegrundens roll i skolan genom bland annat ett beställningsarbete där värdegrunden och dess applicerbarhet i praktiken granskades. Ett återkommande mönster i forskningen kring kränkande behandling är som sagt att de som granskar den är samma myndigheter som utformar dem.

Robert Thornsten menar i sin artikel *Värdepedagogik* i tidskriften *Pedagogisk forskning i Sverige* att otydligheten kring begreppet värdegrunden skapar en problematik i dess praktiska applicering. Till skillnad från denna studie problematiserar Thornberg främst den moraliska och politiska roll värdegrunden har och hur den tas in i undervisningen såväl som hur lärarna tolkar styrdokumentet snarare än lagarna. Relevant är dock att Thornberg menar att ett sådant komplext begrepp som värdegrunden inte bara utan vidare kan appliceras i skolvärlden: ”Verksamheten i en skola påverkas av eller är avhängig en mängd olika faktorer och omständigheter. Som en följd av att komplexiteten i undervisningen är hög kan inte arbetet utan vidare anges i regler, riktlinjer eller instruktioner.”³⁷

Även Herlin och Munthe tagit sig an begreppet värdegrundsarbete och beskriver det som följer: ”[...] i skolans uppdrag ligger också att i samarbete med hemmen fostra eleverna. Det framgår tydligt av såväl skollagen som läroplanerna För att kunna fullgöra uppdraget är det viktigt att arbetsmiljön i skolan är bra.”³⁸ Heldin och Munthe sammanställer här värdegrundsarbetet med skolmiljön. Skolmiljön skall präglas av ett tydligt samarbete där

³³ Brottsförebyggande rådet

³⁴ A. Herlin, B. Munthe, *En tryggare skola*, 2011, kap 160 -161

³⁵ Rimsten, O, *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola*, 2010, s118-120

³⁶ Skolinspektionen, *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund*, 2012:9

³⁷ R. Thornberg, *Värdepedagogik*, i *Pedagogisk Forskning i Sverige* 2004 ,år 9 nr 2 s 101

³⁸ Herlin, A, Munthe, B *En tryggare skola*, 2011, s19

personalen aktivt skall motverka all form av kränkande beteende och i enlighet med skollagen fostra demokratiska medborgare. För att uppnå detta menar de att det är viktigt att skolans personal- och då främst rektor och lärare- föregår med gott exempel och tar sig tid att utarbeta ett gemensamt arbetssätt. Detta kan göras på personalmöten som väl som i enskilda möten med personal, föräldrar och elever.³⁹

Rimsten tar även han upp värdegrunden och då främst demokratiuppdraget. Han hänvisar till skollagen kapitel ett och lagparagraf fem där det står att ”Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.”⁴⁰ Rimstens tolkning av det är att det innebär att utbildningen och alla som arbetar inom den skall förmedla samhällets värderingar till barnen samt uppmuntra dem att leva efter dessa värderingar i sin vardag. För att göra detta menar han att skolans anställda själva måste ha en kunskap om vad de grundläggande värderingarna är och hur de kan förverkligas. Rimsten utgår likt denna uppsats från de lagar som finns på området. Däremot försöker han toka dem genom att jämföra dem samt sätta dem i ett praktiskt sammanhang, medan denna studie ställer frågan varför denna tolkning behövs.⁴¹

Sammanfattande kommentarer

Det saknas således inte tidigare undersökningar om arbetet mot kränkande behandling. Gemensamt för många av dem är dock att de gör en ansats till att tolka rådande dokumentation i ämnet *åt* lärarna, däremot ifrågasätter de sällan varför denna tolkning behövs. Detta styrker behovet av att granska dokumentationens utformning då det krävs flertalet tolkningsansatser.

³⁹ Herlin, A, Munthe, B *En tryggare skola*, 2011, s20-22

⁴⁰ Skollagen, kap1, paragraf 5

⁴¹ Rimsten, O, *Diskriminering och kränkande behandling i skola och förskola*, 2010, s115 -116

Diskursanalys som teori

Börjesson och Palmblad skriver i sin bok *Diskursanalys i praktiken* att diskursanalysen är en forskningsmetod på framfart. De hävdar att vi insett att det är omöjligt att se på ett fenomen utan att se på kontexten och de bakomliggande faktorerna. Det finns inte ett neutralt sätt att se på världen eller företeelser inom denna utan allt ges värderingar.⁴² ”Det finns helt enkelt inte någon upphöjd plåtå från vilken världen kan ses på ett neutralt sätt; nollpunktsanspråkets har rubbats. Utgångspunkten är istället att världen är döpt och därmed satt, eller mer precist, den döps och sätts i en ständigt pågående process.⁴³”

Med detta menar de att språket och orden genomgående används för att sätta ord på omvärlden. Diskursanalysen utgår från konceptet att alla ord får en innebörd dels beroende på vem som yttrar dem men även beroende på vem som tolkar dem, Detta är ett sätt att se på språket som jag finner både fascinerande och ytterst relevant. Allt i vår omvärld ges en värdering, från hemlösa till kaffesorter. Här är språket det främsta vapnet i forandets av kontexten. För att förstå ett fenomen måste vi kunna beskriva det, och för att beskriva det måste vi sätta ord på det och genom vårt mer eller mindre medvetna ordval har vi get sagda fenomen en värdering.

Kritisk diskursanalys (CDA)

Den diskursanalys studien använder sig utav är den kritiska diskursanalysen. Denna diskurs benämns även som CDA (Critical Discourse Analysis). Fairclough är ett ledande namn när det kommer till den kritiska diskursanalysen med fokus på maktfrågor. Enligt Fairclough är det inte språket i stort som är i fokus utan man kan studera mer i detalj vad som skrivs såväl som i vilken social kontext det skrivs. Orden i sig kanske inte säger så mycket men när man sätter dem i relation till varandra går det att se mönster. Genom att studera den kontext orden finns i kan man liksom Fairclough få intressanta resultat. Fairclough tillämpade bland annat denna form av diskursanalys när han studerade det engelska New Labour partiets språk och retorik. Något han gjorde genom att först studera Tony Blair och hans ledarstil, sedan partiets diskurser och hur de framställer världen och slutligen vilken genre som används för att framföra budskapet såsom till exempel kampanjer. Han granskade alltså först sändaren av budskapet, sedan budskapet och till sist den kontext budskapet framfördes i. Han kom då bland annat fram till att välfärd alltid nämns i samband med ordet reform snarare än det vanligare alternativet modernisering, då reform är ett öppet begrepp som kan rikta sig till en bredare publik.⁴⁴ Faircloughs kritiska diskursanalys av New Labour språk visade på hur de använde ord för att nå en bredare publik och därigenom förhoppningsvis få fler röster. Detta sätt att se på språket och orden som ett maktinstrument med förmågan att påverka läsaren/mottagaren är något denna studie kommer att använda sig av. Då det är ett brett område kommer denna studie ta ytterligare hjälp av tidigare forskares ansatser att smälta av och specificera den kritiska diskursanalysen.

⁴² M. Börjesson, E. Palmblad, *diskursanalys i praktiken*, 2007, s9-13

⁴³ M. Börjesson, E. Palmblad, *diskursanalys i praktiken*, 2007, s10

⁴⁴ Bergström, G, Kristina, B, *textens mening och makt*, 2012, s391 -394

Kritisk diskursanalys i mindre skala

Foucaults maktperspektiv där man jämför och analyserar maktspelet mellan hela diskurser kan ses som något yvigt och stort, enligt Neuman. Han föreslår därför att man kokar ner det och bryter ner det till sina beståndsdelar när man ser på ett mer enskilt fenomen. Neumann har tagit Faircloughs CDA analys och applicerat den även på mindre samhällsfenomen än den politiska maktarenan. Han menar att den med fördel kan appliceras på olika mindre samhällsinstitutioner. Något han har gjort bland annat i sin artikel ”*A Speech That the Entire Ministry May Stand for, ” or: Why Diplomats Never Produce Anything New*” där han ser på tal och talskrivning inom det norska utrikesdepartementet. Genom att studera hur talen är utformade inom en specifik instans kan han utröna mönster och likheter. Neumanns slutsats i dessa fall var att talskrivarna var så måna om att tilltala och behaga sin publik samt att skriva något hela ministeriet kunde stå för att de höll det på en så allmängiltig nivå att inte mycket ny information faktiskt framkom.⁴⁵ Denna undersökning påminner om den Fairclough gjorde om New Labours kampanjarbete. Fördelen med denna nedkrympningsmetod är att man kan se det mer specifika. Risker är dock att man missar helheten, påpekar Neumann.⁴⁶ Detta är en risk de flesta kvalitativa studier lider. Genom att undersöka och tolka de olika beståndsdelarna i detalj kan man förlora den större helhetsbilden.

Torbjörn Forkby har genom att använda Neumanns nedkokade version av en CDA analys på den institutionella makten inom skolsystemet, specificerat metoden ytterligare. Forkby beskriver denna diskurs i *Diskursanalys i praktiken* som en form av maktutövning där institutionen antar rollen som normsättare och moralisk måttstock där klienterna – i detta fall lärarna – får förhålla sig till denna måttstock. Han hävdar att människans roll i denna form av diskurs förflyttas från just det mänskliga till ett byråkratiskt perspektiv. Genom att namnge och kategorisera de olika roller, yrken och bakgrunder människor har placerar man dem i fack. Fack som de inte nödvändigtvis valt själva utan som har skapats åt dem. Denna kategorisering ger de som kategoriseras en form av acceptans. Att kunna säga att man är till exempel är brandman, sekreterare eller lärare kan skapa en viss trygghet och gemenskap. Samtidigt som den som kategoriseras som brandman, sekreterare eller lärare riskerar att placeras i ett fack med förutbestämda regler och förhållningssätt.⁴⁷ Regler och förhållningssätt som har satts av en högre samhällsinstitution.

Då mitt arbete är ett examensarbete med syfte att undersöka närmare hur arbetet mot kränkande behandling i skolor styrs, tolkas och utövas, anser jag att det är förnuftigt att se mer i detalj på den institutionella diskursen och dess tolkning likt Neumann och Forkby föreslår. Detta genom att göra en kritisk diskursanalys där samspelet mellan institution och subjekt är i fokus. Vilket innebär att man ser på de roller och begrepp knutna till institutioner där hela färdigutarbetade paket av regler för hur man skall bete sig och förhålla sig till saker tillhandahålls.⁴⁸ Exempel på hur detta kan göras är genom att man ser på en institution och de subjektspositioner den ger upphov till. Förenklad uttryckt innebär det att man ser på hur den institutionella diskursen skapar och påverkar agerandet hos dem som har till uppgift att tyda diskursen och applicera dess budskap på verksamhetsnivå. I denna uppsats är institutionen de som utformar förhållningssätten till kränkande beteende på gymnasiet, det vill säga skolverket, skolinspektionen och skollagen och subjektet är lärarna. Den roll de tillskrivs i

⁴⁵ I. B Neumann, *A Speech That the Entire Ministry May Stand for, ” or: Why Diplomats Never Produce Anything New*, 2007

⁴⁶ I. B Neumann, *Mening, materialitet, makt*, 2003, s75- 85

⁴⁷ M. Börjesson, E. Palmblad, *diskursanalys i praktiken*, 2007, s83 – 89

⁴⁸ I. B Neumann, *Mening, materialitet, makt*, 2003, s104 - 105

utövandet av förebyggande av kränkande beteende. Tillskillnad från Foucaults bredare angreppssätt undersöker man här inte hur intuitionen och subjektspositionen uppkom utan hur de existerande rollerna formas och formar varandra.⁴⁹ Förenklat uttryckt kommer jag genom att undersöka utformningen, språket, ordvalen och dess relation till varandra försöka utröna inte bara vad de säger, men hur och varför. De frågor jag kommer att ställa mig under denna del av processen är; Finns det en tydlighet i dokumentationen? Om inte vad beror det på? Samt vad händer med dokumentationen när den väl når subjekten/ lärarna?

Den ursprungliga något vidare appliceringen av Faircloughs CDA analys där man ser på språket och maktens samspel har genom Neumann och Forkby avgränsats till att fokusera på den relation mellan institution och individ som skapas av språkanvändningen. För att sedan tas till skolans värld och det diskursiva maktspel som kan finnas där av Forkby. Trots de något skilda angreppssätten utgår de alla från samma ställningstagande, det vill säga att språk är makt och att denna makt kan se olika ut beroende på vilken kontext den sätts i. En utgångspunkt även jag använder mig av i mitt arbete, där Fairclough står för det vidare begreppet och jag vänder mig till Neumann och Forkby i för att smalna av den kritiska diskursanalysen samt applicera den på ett specifikt område.

Begreppet Kontext i CDA

Ett begrepp som används flitigt inom diskursanalysen och som även jag kommer att förhålla mig till är begreppet *kontext*. I detta användningsområde är kontexten det sammanhang ord eller meningar förekommer i. Fairclough menar i *Discourse in late modernity: rethinking critical discourse analysis* att språket är mer och mer knutet till de sociala sammanhang det framkommer i. En utveckling som har påskyndats genom massmedier och den ökade insikten om ordets makt i samhället.⁵⁰ Ett ord kan enligt den kritiska diskursanalysen få olika betydelser och innebörder beroende på i vilket sammanhang det sägs eller skrivs. Likaså kan ord och meningars betydelse variera beroende på den text de är skrivna i.

Förenklat uttryckt kan man se det som att ordet kränkande behandling kan få olika betydelser beroende på vilka ord det sätts i relation till och i vilken text det nämns. Om en lärare beskriver begreppet utifrån sin verklighet där denne möter elever varje dag kan det skilja sig från hur det benämns i en lagtext, där språket ofta är stelare och mer distanserat. Denna studie undersöker vad som händer när begreppet rör sig mellan olika kontexter såsom lagtexter, skolverket, skolinspektionen, myndigheten för skolutveckling, skolors likabehandlingsplaner och slutligen lärarnas tolkning.

⁴⁹ I. B Neumann, *Mening, materialitet, makt*, 2003, s104 – 105

⁵⁰ Chouliaraki, Lilie & Fairclough, Norman, *Discourse in late modernity: rethinking critical discourse analysis*, Edinburgh Univ. Press, Edinburgh, 1999, kap 1

Diskursanalys som metod

Eftersom syftet med studien är att undersöka diskursen ur både byråkratisk såväl som verksamhetsvinkel har jag valt att göra en kritisk diskursanalys av dokumenten samt kvalitativa intervjuer med lärare. Med målsättningen att mer ingående studera specifika dokument och enskilda lärares tolkning av dem för att komma åt hurvida det finns en diskrepans mellan ursprungsdokumentet och sluttolkningen av dessa. Detta genom att undersöka hur begreppet kränkande behandling och dess underteman värdegrundsarbete, elevers trygghet och nolltolerans beskrivs av de institutioner som utformar riktlinjerna för arbetet, såväl som hur de som de riktar sig till tolkar dem.

Urval och avgränsningar

Studien avgränsas till gymnasiet då det är ett område som jag anser blivit förbisett när det kommer till forskning kring arbetet mot kränkande beteende, då fokus ofta ligger på för- och grundskolan. Jag har även valt att avgränsa mig till två skolor – som har ett visst skolöverskridande samarbete- inom en Kommun (som i denna uppsats kommer att kallas Klippans kommun).⁵¹ Studien avgränsas till en kommun då den ämnar att närmare undersöka och jämföra dokumenten med uppfattningen hos de som faktiskt skall förverkliga dem i vardagen. Studien undersöker tolkningsbanan ur ett hierarkiskt nedåtgående led som börjar med skollagen som högsta instans och sedan dess underinstanser för att slutligen hamna hos lärarna i verksamheten. Studien undersöker detta från två perspektiv. Dels genom en dokumentgranskning där en diskursanalys av de ovan nämnda lagar, riktlinjer och planer som finns samt skolverkets allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling som tagits fram av skolverket undersöks i detalj. Arbetet mot kränkande behandling berörs även i arbetsmiljölagen, dock avgränsar sig denna studie till de riktlinjer som har satts av eller utgår från skollagen. Detta skulle förvisso även kunna innefatta läro- och ämnesplaner. Det hade dock gjort arbetet alldeles för omfattande samt gett det en annan inriktning då de olika ämnesplanerna kan skilja sig åt.

Intervjuer gjordes med fyra lärare, två på var skola inom Klippans kommun. Skolorna kommer i arbetet refereras till som Dungens gymnasieskola och Buskens gymnasieskola. På Dungens gymnasieskola intervjuade jag två lärare, Cecilia och Margareta. Margareta är 57 år och har jobbat som Engelska och Svenskalärare i 32 år. Cecilia är 61 år och har även hon varit lärare i över trettio år. Cecilia lär ut IT och information och kommunikation, ledarskap och organisation. På Buskens gymnasieskola intervjuade jag Charlotte och Johan. Johan är 28 år och har varit yrkesaktiv lärare i mindre än fem år. Han har utöver sin lärarroll även en roll som elevstödjare på skolan och samarbetar med likabehandling och trygghetsgruppen där. Medan Charlotte är 53 år och har jobbat som lärare i engelska och svenska sedan hon skolade om sig från näringslivet för cirka 15 år sedan.

Intervjupersonerna är dels valda genom ett bekvämlighetsurval, det vill säga att de var villiga att ställa upp under den för lärare stressiga tiden före jul. De är även valda eftersom de jobbar inom samma kommun och därmed har samma huvudman och därför bör ha liknande förhållningsätt till arbetet mot kränkande behandling. Att det finns ett visst åldersspann samt att de har olika ämnen och arbetserfarenhet ger en demografisk spridning. Johans roll som elevstödjare såväl som lärare gjorde att han hade en intressant synvinkel på arbetet med elever

⁵¹ Namnen på kommunen, skolorna såväl som lärarna är ändrade med hänsyn till lärarnas anonymitet

gällande kränkande behandling. Då studien främst fokuserar på hur ett fåtal lärare inom samma kommun tolkar dokumentationen är deras geografiska närhet av vikt samtidigt som den demografiska spridningen är intressant då den hypotetiskt kan påverka hur samma dokumentation tolkas.

Intervjuerna bygger på de ovan teman och begrepp som förekommer i lagstiftningen samt lyfts fram i skolverket såväl som i skolornas likabehandlingsplaner.

Dokumentgranskning

De dokument rörande kränkande behandling som sätts under lupp i denna studie är skollagen kapitel 1, 5 och 6, skolverkets riktlinjer, skolverkets *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, skolverkets *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder* samt de två utvalda skolornas likabehandlingsplaner.

Undersökningen ämnar att studera budskapet och mottagaren enligt CDA analysen, det vill säga *vad som sägs*, *i vilken kontext det sägs* samt *hur det mottages* av lärarna. Vad som sägs kommer i studien sättas i relation till kontexten. Studien undersöker vilka ord och uttryck som används samt vilka begrepp som är mer återkommande än andra. Utöver detta kommer den likt Fairclough sätta orden i relation till varandra och studera i vilka sammanhang de förekommer. Studien undersöker bland annat vilka sammanhang begreppet kränkande behandling förekommer såväl som om begreppet värdegrundsarbete behandlas på ett självklart och tydligt sätt. Detta sätts sedan i relation till vem som har sagt det och hur det mottages. Själva dokumentanalysen fokuserar likt namnet antyder på dokumenten, det vill säga *vad som sägs* och *i vilken kontext*. Fairclough använde denna metod för att undersöka Labour partiets agenda medan den i detta arbete kommer att användas för att komma åt hur begreppet kränkande behandling behandlas inom skolsystemet.

Neumann menar att Faircloughs CDA analys med fördel även kan appliceras på mindre eller mer specifika områden än maktspelet i samhället i stort, vilket denna studie gör.⁵² För att komma åt de specifika nyanserna och retoriska angreppsmetoderna i den rådande dokumentationen vänder jag mig till någon som applicerat det på detta sätt tidigare, det vill säga Torbjörn Forkby när han såg på hur maktstrukturen upprätthölls i en specialskola.⁵³ Hans intresse för detta väcktes då han observerade den röriga maktstrukturen på skolan, med flera riktlinjer att förhålla sig till gällande beslut som i verksamheten ofta behövde tas på sekunden. Forkby menar att den institutionella makten ofta återskapas i den dagliga verksamhet där den utövas. Samtidigt som dessa utövande granskas av institutionen som givit riktlinjerna för arbetet.⁵⁴ Det vill säga att de som skapar reglerna är även de som granskar dem. Då denna studie ämnar att undersöka om en liknande rörlighet går att finna kring arbetet med kränkande behandling i skolor kommer den likt Forkbys undersökning fokusera på den roll institutionen får som normsättare och hur lärarna antas förhålla sig till de givna normerna.⁵⁵

⁵² I. B. Neumann *Mening, materialitet, makt*, 2003, s75- 85

⁵³ M. Börjesson, E. Palmblad, *diskursanalys i praktiken*, 2007, s79

⁵⁴ M. Börjesson, E. Palmblad, *diskursanalys i praktiken*, 2007, s83 – 89

⁵⁵ M. Börjesson, E. Palmblad, *diskursanalys i praktiken*, 2007, s83 – 89

För att få svar på mina frågeställningar läste jag den utvalda dokumentationen flertalet gånger. Först läste jag det i vanlig takt för att sedan läsa det mer i detalj. Efter det läste jag det återigen, men denna gång från det kritiska diskursanalysperspektivet. Det vill säga att jag letade efter faktiska betydelser och eventuella ord eller mönster som återkom. Jag såg inte enbart på orden utan även vilka ord de sattes i relation till och i vilken kontext de uppkom. Denna del krävde flertalet läsningar. Om jag fann en formulering som fångade mitt intresse i ett av dokumenten läste jag sedan övrig dokumentation för att se om detta var något som återkom eller bara en enskild formulering. På så sätt fortsatte jag dokumentationsläsningen igenom.

Intervjuer

Intervjuerna med lärarna utgör det sista steget i min CDA analys; *hur budskapet mottages*. Hur tolkar lärarna dokumentationen kring begreppet kränkande behandling och arbetet med det. Denna studie ämnar att likt Forkbys studera hur den institutionella diskursen mottages i verksamheten, hur den påverkar subjekten/ lärarna och deras arbete. Detta är av intresse att undersöka eftersom det inte är tillräckligt att endast se på själva diskursen i dokumenten utan att ta i beräkning hur de mottages. Subjekten är som ovan nämnt i det här fallet de som dokumentationen riktar sig till alltså lärarna. Utan att tillfråga dem hur de tolkar dokumenten är det svårare att komma åt eventuella maktförhållanden. Likt Fairclough, Neumann och Forkby vill jag undersöka samspelet och rollfördelningen mellan sändare, budskap och mottagare i min kritiska diskursanalys och för att komma åt detta behöver jag även intervjua mottagarna. Hur lärarna som dokumentationen riktar sig till tolkar den är därför att yttersta vikt. Utan dem är dokumentationen inget mer än ord på ett papper.

Enligt Kvale är syftet med den kvalitativa forskningsintervjun att sätta sig in i hur den intervjuades värld och dess relation till denna värld ser ut. I denna studie är intervjupersonerna av intresse på grund av deras yrkesroll. Eftersom den världsbild jag vill komma åt är den som lärare och då främst hur de som lärare förhåller sig till dokumentationen kring kränkande behandling. Forskarens uppgift är här enligt Kvale att göra så objektiva tolkningar som möjligt av hur intervjupersonerna uppfattar denna värld. Detta kan åstadkommas genom både bredare såväl som smalare frågor beroende på vad forskaren vill komma åt. Däremot bör frågorna inte vara ledande utan ge intervjupersonen utrymme att dela med sig av *sina upplevelser* av ett fenomen. Detta kan göras genom att forskaren samlar in så mycket påverkad information som möjligt under de valda temana.⁵⁶

Då formen är öppen samtalsintervju valde jag att först utforma mer övergripande frågor. Utöver dessa har jag även ett antal följdfrågor.⁵⁷ Syftet var att få till just ett öppet samtal där läraren talar så fritt som möjligt utan styrning från mig. Följaktligen var följdfrågorna främst avsedda som en hjälp utifall läraren behövde lite uppmuntran för att utveckla och spinna vidare på de givna frågorna. Frågorna tog fäste i de frågeställningar studien utgår ifrån som applicerats först på dokumentationen och sedan i intervjuerna med lärarna.

Efter att intervjuerna var genomförda transkriberade jag dem ord för ord. Transkriberingen var en tidskrävande process men förenklade arbetet med att tolka dem. Genom att lyssna på såväl som läsa vad de sagt kunde jag ta fram det material som var relevant för studien. De citat som används har valt för att de är representativa för vad lärarna har sagt samt relevanta

⁵⁶ S. Kvale, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997, s. 34-41

⁵⁷ Se bilaga

för studiens givna ämne. För att ge en rättvis bild har jag försökt att få en bredd på citat och referat som representerar alla de intervjuade lärarna.

Validitet och generaliserbarhet

Validitet handlar om ifall våra observationer har observerat det vi vill observera.⁵⁸ Finns det en för stor diskrepans däremellan minskar studiens validitet. Validitet kan förklaras med ordet giltighet. Det vill säga, är studien giltig? Kan studiens observationer användas för att besvara frågeställningar? Vilket i denna studie innebär att resultaten från intervjuerna skall kunna besvara de givna frågeställningarna. Om inte försvinner deras validitet. I ett bredare perspektiv går validitet att förbinda till i vilken utsträckning en metod undersöker vad den är avsedd att undersöka. Att man mäter det man avser att mäta är studiens validitet.⁵⁹

För denna studie innebär det att jag under mina intervjuer har hållit mig till det givna ämnet. Att åstadkomma detta handlar om att skapa en balans där man är öppen för nya vinklar samt oväntade svar men inte helt tappar tråden. Jag vill påstå att jag har gjort det till en hög grad och när jag kände att ämnet tog en helt ny vändning försökte jag styra tillbaks det. Begreppet validitet kan även appliceras på dokumentanalysen. Har jag gett de granskade dokumenten rättvisa? Här kommer vi återigen till kontexten. Jag har i mitt arbete undersökt den kontext saker sägs i och just därför undvikit att ta saker ur dess kontext, då det inte bara skulle förvränga resultatet utan även göra det meningslöst.

En faktor som bör tas i beaktning gällande intervjuernas validitet är längden på dem. Vanligtvis bör samtalsintervjuer vara betydligt längre än 15- 30 minuter just för att få till det fria och naturliga samtalet. Anledningen till att jag valde att hålla dem såpass korta var att det var den tid som lärarnas stressade vardag tillät. Jag befarade att längre intervjuer skulle ta av tid de behövde till annat och att risken därmed var att de inte skulle vara tillräckligt avslappnade eller fokuserade på det givna ämnet. Det innebar även att intervjufrågorna i sin tur blev mer rakt på sak än vad man skulle kunna förvänta sig i en öppen samtalsintervju. Detta var en avvägning jag fick ta där jag kom fram till att det kortare formatet i det här fallet skulle ge mer spontana och relevanta svar än en längre intervju där intervjupersonen kände att den borde vara någon annanstans.

Generalisering handlar om att man tar en undersöknings empiri, i detta fall intervjuerna och dokumentgranskningen och lyfter det till en annan nivå där det kan generaliseras. Desto mindre undersökningen är desto svårare är den att generalisera, vilket gör att kvalitativa studier har en låg generaliserbarhet utan för dess specifika forskningsområde.⁶⁰ Då endast fyra lärare på två skolor intervjuades för denna studie har den en låg generaliserbarhet, det vill säga att det är svårt att lyfta det till ett större sammanhang eller påstå att alla likabehandlingsplaner samt lärare tolkar dokumentationen på samma sätt. Denna studie vill därför främst visa på hur tolkningsleden kan se ut inom en kommun.

Vad jag hoppas göra däremot är att lyfta upp och belysa hur diskurser påverkar eller inte påverkar en mindre del av verksamheten. Jag vill sätta individen gentemot dokumenten i rampljuset för en stund och se på hur begrepp som kränkande beteende och värdegrundsarbete tolkas i den vardagliga verksamheten.

⁵⁸ S. Kvale, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997, s 215

⁵⁹ S. Kvale, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997, s 215

⁶⁰ S. Kvale, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997, s 209

Etiska reflektioner

Att undersöka maktspel inom diskurser är både intressant och tufft. Hur kan man i en studie som angriper språkets maktstrukturer skriva om dessa utan att själv skapa en maktstruktur med sina egna ord? Denna studie hävdar att ord kan ha olika betydelse beroende på vilken kontext de sätts i, hur kan jag då vara säker på att mina ord tar den form jag avsett? Svaret är att det kan jag inte helt. Dock är min uppgift som forskare att återberätta något så objektivt som möjligt och att inte förvränga eller förfalska uppgifter.⁶¹ Något jag har haft i åtanke arbetet igenom och tror mig ha uppnått till den grad som är möjlig. Med detta menar jag att jag har återberättat den information jag intagit genom dokument och intervjuer så korrekt som jag har kunnat och jag hoppas att studien genom detta kan mottas på det sätt som är avsett.

Ett annat känsligt område inom forskningen är arbetet med människor. Hur kan man representera en person eller en yrkesgrupp med rättvisa? Det finns en pågående debatt om vad som är godtagbart när forskning inkluderar människor. Även här hamnar vikten på att behandla de uppgifter man har samlat in på ett så korrekt sätt som möjligt utan att förvanska dem.⁶² Forskarens uppgift är att vara observant, nyfiken och lyhörd samt att respektera såväl som ifrågasätta intervjupersonens upplevelser. Som forskare bör man reda ut vad som är relevant för studien, utan att sälla bland påståenden på ett sådant sätt att ursprungsmeningen förloras.⁶³ Jag har därför i mitt urval försökt att vara så grundlig som möjligt och tagit fram det som är relevant för studien utan att helt flytta det från en kontext till en annan.

För att ytterligare skydda de intervjuade lärarna har jag valt att ändra deras namn såväl som namnen på de skolor och den kommun de är verksamma inom. Detta inte bara för att skydda dem mot eventuella feltolkningar som kan ha gjorts av mig eller läsaren utan även från eventuella följder deras delaktighet skulle kunna få.

Intervjuerna var 15 – 30 minuter långa och bandades. Inspelningarna och utskrifterna har med hänsyn till de intervjuade lärarna inte delgetts med någon annan. Inför intervjuerna fick lärarna ingen annan information än att det skulle handla om kränkande behandling. Detta för att jag ville åt de spontana reaktionerna och svaren vilket jag inte hade kunnat göra om de hade förberett sig inför intervjuerna. Detta gjorde att lärarna hamnade i ett ganska så utsatt läge där de inte var förberedda på frågorna eller säkra på vilka svar som förväntades av dem. För att försöka skapa en trygg miljö för detta kom jag ut till deras arbetsplatser och väl där fick de själva välja en avskild plats för intervjuerna. Jag försökte även under intervjuerna att ha en öppen och avväpnande inställning. Inför intervjuerna förklarade jag att det inte fanns några fel svar och att tanken med oförberedda intervjuer var just att jag ville ha de spontana genuina svaren. Någon jag i efterhand kan erkänna att jag inte tydliggjorde tillräckligt väl inför de två första intervjuerna. Inför de två sista intervjuerna var jag därför bättre förberedd.

⁶¹ Vetenskapsrådet

⁶² Vetenskapsrådet

⁶³ S. Kvale, *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997, s. 34-41

Resultatredovisning

Här redovisas de resultat studien har fått fram. Detta görs enligt de fyra valda teman; begreppet kränkande behandling, begreppet nolltolerans, elevens trygghet och värdegrundsarbetet. Varje begrepp delas upp i två delar. Först redovisas resultaten från dokumentgranskningen sedan resultaten av intervjuerna med lärarna. Tanken bakom detta upplägg är att det redovisas utifrån samma tolkningsled som det har granskats utifrån.

Begreppet kränkande behandling i dokumenten

Skollagen definierar kränkande behandling som följer; ”Kränkande behandling: ett uppträdande som utan att vara diskriminering enligt diskrimineringslagen (2008:567) kränker ett barns eller en elevs värdighet.⁶⁴”

Kränkande behandling nämns sällan som ett eget begrepp utan oftast i samband med diskriminering och trakasserier. Kränkande behandling definieras ofta som man ser ovan genom vad det inte är det vill säga diskriminering. Skolverket beskriver under rubriken kränkningar och mobbning begreppet på ett liknande sätt; ”Kränkande behandling innebär att ett barn eller elevs värdighet kränks. Har kränkningen samband med någon av diskrimineringsgrunderna kallas det trakasserier.⁶⁵”

Återigen får vi förklarat för oss vad kränkande behandling inte är, det är alltså inte detsamma som trakasserier som hör samman med diskriminering. Dessa två begrepp är tilldelade egna sektioner och dess förekomst under beskrivningen av begreppet kränkande behandling skulle därför kunna tyckas överflödig. Genom att enligt Faircloughs kritiska diskursanalys se på vilka ord som förekommer, deras relation till varandra och i vilken kontext kan man dra slutsatsen att kränkande behandling, trakasserier och diskriminering ofta förekommer tillsammans. Deras relation till varandra är just att de trots att de förekommer tillsammans inte är samma sak.

Skolverket förtydligar begreppet ytterligare i de allmänna råden för arbetet mot kränkande behandling:

Trakasserier och kränkande behandling kan utföras av en eller flera personer och riktas mot en eller flera. De kan vara synliga och handfasta likaväl som dolda och subtila. De kan utföras inte bara direkt i verksamheten utan även via exempelvis telefon och internet. Trakasserier och kränkande behandling kan t.ex. uttryckas genom nedsättande tilltal, ryktesspridning, förlöjliganden eller fysisk våld. Kränkningarna kan även handla om att frysa ut eller hota någon. Kränkande behandling kan äga rum vid enstaka tillfällen eller vara systematiska och återkommande.⁶⁶

Efter att det har konstaterats att begreppet kränkande behandling kan definieras genom hur det särskiljer sig från trakasserier klumpas de ihop till ett begrepp i det som skall vara ett förtydligande av innebörden. ”Trakasserier och kränkande behandling kan utföras (...)”, Trakasserier och kränkande behandling kan t.ex. uttryckas genom [...] dessa meningar

⁶⁴ skollagen kap6, paragraf3

⁶⁵ Skolverket.se

⁶⁶ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s9

ger intrycket av att de är densamma eller åtminstone likvärdiga begrepp, vilket motsäger den tidigare definitionen där kränkande behandling får mening just genom att inte vara trakasserier. Inte förrän i sista meningen får kränkande behandling stå som ett eget begrepp och även där dras läsarens tankar till de drag som särskiljer kränkande behandling från trakasserier, det vill säga att det räcker med att det sker vid ett enskilt tillfälle. Avsaknaden av ordet trakasserier i just denna mening gör att det är enkelt att anta att det innebär att det inte gäller trakasserier.

Ser man på Buskens likabehandlingsplan har definitionen i de allmänna råden översatts mer eller mindre ordagrant.

Trakasserier och kränkande behandling är uppträdande som kränker någons värdighet. De kan utföras av en eller flera personer. De kan vara synliga och påtagliga eller knappt märkbara. Trakasserier och kränkande behandling kan handla om att utsätta någon för hot, våld eller olika sexuella handlingar. Men det kan även uttryckas genom nedsättande tilltal, ryktesspridning, förlöjliganden eller utfrysning. De kan även utföras via telefon/ internet.⁶⁷

Den stora skillnaden är att man här inte gör någon som alls ansats att särskilja begreppen. Likabehandlingsplanen på buskens gymnasieskola påstår att trakasserier är en underkategori till kränkande behandling och gör därmed ingen ansats att särskilja dem överhuvudtaget. ”Kränkande behandling är det övergripande begrepp som används i lagen och som omfattar mobbning, trakasserier och diskriminering.”⁶⁸

Likabehandlingsplanen på Buskens gymnasieskola sammanfattar arbetet mot kränkande behandling som följer;

Arbetet med att främja lika rättigheter och möjligheter riktar sig till alla på skolan. Detta ska ske fortlöpande i det vardagliga arbetet och inte bara när något särskilt problem har uppstått. Både elever och personal är delaktiga i det långsiktiga och främjande arbetet mot kränkande behandling genom att tillsammans skapa en god skolmiljö där alla känner sig trygga och kan utvecklas.⁶⁹

Här klumpas återigen begreppen diskriminering och kränkande behandling ihop då den första halvan av citatet gällande lika rättigheter och lika möjligheter berör diskriminering och den andra halvan flyter över i kränkande behandling. Vilket är intressant om man studerar lagtexten likabehandlingsplanerna ämnar att förtydliga, där det framförs att kränkande behandling inte har några kopplingar till diskriminering eller diskrimineringslagen. Att trakasserier inte är detsamma som kränkande behandling är ju som ovan nämnts något som skolverket tydliggör under rubriken *kränkningar och mobbning*.

Begreppet kränkande har därmed i tolkningsledet gått från att enligt skollagen existera främst genom de drag som särskiljer det från diskriminering: ”Kränkande behandling: ett uppträdande som utan att vara diskriminering [...] kränker ett barns eller en elevs värdighet.”⁷⁰ Till att existera även genom de drag som särskiljer det från trakasserier enligt skolverket: ”Kränkande behandling innebär att ett barn eller elevs värdighet kränks. Har kränkningen samband med någon av diskrimineringsgrunderna kallas det trakasserier”. För att sedan bli sammanställda som två mycket lika begrepp i de allmänna råden utgivna av skolverket:

⁶⁷ Dungens likabehandlingsplan

⁶⁸ Buskens likabehandlingsplan

⁶⁹ Buskens likabehandlingsplan

⁷⁰ skollagen kap6, paragraf3

”Trakasserier och kränkande behandling kan (...).⁷¹” För att slutligen vara samma sak enligt likabehandlingsplanen: ”Kränkande behandling är det övergripande begrepp som används i lagen och som omfattar mobbning, trakasserier och diskriminering.⁷²”

Kränkande behandling ses inte längre som ett eget begrepp utan har genom att sättas i relation till andra begrepp förlorat egen mening.

Begreppet kränkande behandling i verksamheten

Lärarna särskilde inte alltid begreppen kränkande behandling och diskriminering. Utan de nämndes ofta tillsammans och som ett och samma fenomen. Vad som ingick under begreppet kränkande behandling och vad som egentligen föll under diskriminering var alltså inte alltid solklart för lärarna. Johan beskrev det som:

”Att man utsätter någon för orättvis behandling” – Johan, 28 år

Både Charlotte och Cecilia tog upp exempel på hur de agerat när killar behandlat tjejer på ett opassande eller sexistiskt sätt. Vilket faller under diskriminering och inte kränkande behandling.

”Och det här som vi kan ha i korridorer även det här att man grabbar gentemot tjejer kan säga kommentarer som är sexistiska, för att man inte har rätt kontakt med varandra.” – Cecilia, 61 år

”Jag kan känna också att det kan finnas maktspel i en sån relation (relationen mellan två elever som var ett par). Kvinnligt, manligt, underlägsenhet och så vidare.” – Charlotte, 53 år

Margareta tog även hon upp diskriminering när hon fick frågan om värdegrundens roll i arbetet mot kränkande behandling.

” Det handlar mycket om att man inte diskriminerar någon, tror jag. Alltså att man behandlar alla lika.” – Margareta 57 år

Denna koppling kan tyckas naturlig då värdegrunden kommer på tal, men då kränkande behandling som tidigare påvisats existerar just genom vad som särskiljer det från diskriminering blir denna tolkning tveksam. Att begreppen flyter samman är kanske inte så konstigt med tanke på hur de beskrivs i lagtexten och av skolverket samt att begreppet kränkande behandling när det väl kommit till skolans likabehandlingsplan inte längre särskiljs från trakasserier utan tvärtom sammanställs med det. Denna tolkningsbana visar på hur mycket makt som ligger i orden och – som Fairclough påpekar- hur viktigt det är att undersöka dess kontext och relation till varandra.

De fyra intervjuade lärarna hade i övrigt en relativt tydlig bild av vad begreppet kränkande behandling innebar. Att det handlade om intrång på någons värdighet och kunde röra sig om allt ifrån kommentarer eller blickar till fysiskt våld. Det som främst skiljde deras beskrivning åt från dokumentens var att alla ansåg att utanförskap och utsatthet var en betydande form av kränkning. De påpekade även vikten av att det handlade om vad eleven såg som kränkande

⁷¹ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s9

⁷² Buskens likabehandlingsplan

och därför var individuellt och inte något allmängiltigt. Charlotte beskriver i nedan citat väl de intervjuades uppfattning om detta:

”Såsom jag tänker på det, så är det någonting som en person upplever själv som kränkande [...] som går över deras integritetsgräns. Det är en kränkande behandling för mig.” - Charlotte, 53 år

Skolverket gör dock en ansats att omfatta alla situationer; ”Trakasserier och kränkande behandling kan utföras av en eller flera personer och riktas mot en eller flera. De kan vara synliga och handfasta likaväl som dolda och subtila.⁷³”

Lärarna beskriver det på ett liknande sätt. Cecilia betonar utsattheten;

”Att man inte tillhör en grupp utan att man står lite utanför [...] att man lämnas ut alltså en kränkning på det personliga planet. Som att man har lämnat ett förtroende och så sprids det vidare, det är oerhört kränkande.” - Cecilia, 61 år

Margareta ser på handlingen i sig;

”När man gör eller säger något till en person som gör att den känner sig illa berörd eller känner sig kränkt.” - Margareta, 57 år

Gemensamt för båda dessa lärare samt Charlotte och Johan är att de tar individperspektiv till skillnad från skolverket. Där skollagen och skolverket använder ord och uttryck som ”en eller flera personer”, ”ett barns” eller ”en elevs” så använder lärarna frekvent ordet ”man”. De sätter sig på så sätt in i både den utsattes situation såväl som i personen som utför den kränkande handlingen ”att man inte”, ”att man lämnas ut” eller ”när man gör”. Här ser man hur begreppet har tagits från en byråkratisk nivå till subjektets. Det handlar inte längre om en ansiktslös grupp som utsätts utan om enskilda individer. Ett exempel är hur Cecilia beskriver förekomsten av kränkande behandling i korridorerna:

”Att *man* inte tillhör en grupp utan att *man* står lite utanför [...] att *man* lämnas ut alltså en kränkning på det personliga planet. Som att *man* har lämnat ett förtroende och så sprids det vidare, det är oerhört kränkande.” - Cecilia, 61 år

Detta citat visar tydlig på viljan att sätta sig in i elevernas situation genom att använda pronomen *man*. Vilket även framgår när Johan ger sin syn på begreppet kränkande behandling

”Jag tolkar det som att *man* utsätter någon för orättvis behandling”. - Johan 28 å

Gemensamt för de intervjuade lärarna är alltså att de har svårt att särskilja begreppen kränkande behandling och diskriminering. Vilket skulle kunna förklaras av att dessa begrepp flyter ihop även i skolornas likabehandlingsplaner. Utöver detta kan man även se att de tar avstånd från det byråkratiska språk som nyttjas i dokumenten och lägger det hela på ett mer mänskligt plan där ”eleven” byts ut mot ”man”.

⁷³ Skolverket.se

Begreppet nolltolerans i dokumenten

”Huvudmannen⁷⁴ ska se till att det inom ramen för varje särskild verksamhet bedrivs ett målinriktat arbete för att motverka kränkande behandling av barn och elever.⁷⁵” När man studerar begreppet nolltolerans analyseras tycks det finnas en motstridighet i hur det framställs. Att kränkande behandling är förbjudet framgår men i samma andetag nämns det att det bör förekomma i mindre utsträckning;

Lagstiftaren har ansett att det inte är tillräckligt att förbjuda diskriminering och kränkande behandling. Det behövs även aktiva åtgärder för att minska förekomsten av trakasserier och kränkande behandling. Detta innebär att huvudmannen åläggs att bedriva ett målinriktat arbete för att dels främja lika rättigheter och möjligheter, dels förebygga och förhindra trakasserier och kränkande behandling. Skolan ska motverka och förhindra alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.⁷⁶

Här får läsaren först veta att det existerar ett förbud men att det inte är tillräckligt utan målet är att minska förekomsten av de förbjudna handlingarna. Skollagen spinner sedan vidare på det genom att förklara vilka åtgärder som skall tas när den förbjudna handlingen väl har skett;

En förskolechef eller rektor som får kännedom om att ett barn eller en elev anser sig ha blivit utsatt för kränkande behandling i samband med verksamheten är skyldig att anmäla detta till huvudmannen. Huvudmannen är skyldig att skyndsamt utreda omständigheterna kring de uppgivna kränkningarna och i förekommande fall vidta de åtgärder som skäligen kan krävas för att förhindra kränkande behandling i framtiden.⁷⁷

Samtidigt förklarar skolverket i de allmänna råden att de ovan nämnda förebyggande åtgärderna inte behöver ha någon relation till att nolltoleransen har brutits utan enbart syftar till att minimera risken för att det sker i framtiden;

Det främjande arbetet handlar om att stärka de positiva förutsättningarna för likabehandling i verksamheten och behöver inte utgå från identifierade problem i verksamheten. Det förebyggande arbetet tar sikte på att minimera risken för kränkningar och utgår från identifierade riskfaktorer. Både det främjande och det förebyggande arbetet ska anpassas till barnens och elevernas ålder och till den aktuella verksamheten. Det främjande och förebyggande arbetet ska beskrivas i verksamhetens plan mot diskriminering och kränkande behandling.⁷⁸

Jag finner dessa förklaringar av begreppet nolltolerans och dess innebörd något motstridiga då de hävdar att elever *aldrig* får utsättas för kränkande beteende för att sedan ge riktlinjer för agerande *om* en elev utsätts för kränkande beteende, såväl som hur man skall göra så att det sker mindre ofta i framtiden. På så sätt blir nolltolerans mer av en utopi en förutsättning. Nolltolerans är något som alla skolor förväntas applicera men inte förväntas göra framgångsrikt, då fokus ligger på vilka åtgärder som skall tas efter den brutits.

Skolverket visar i de allmänna råden för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling hur upplägget ser ut genom att dela in förbudet mot kränkande behandling i tre delar. Den första delen är det främjande arbetet där det handlar om att skapa en trygg skolmiljö. Vilket

⁷⁴ Huvudmannen är den huvudansvariga vilket för kommunala skolor är den kommun de tillhör och för privata skolor arbetsgivaren.

⁷⁵ Skollagen, kap6, paragraf 6

⁷⁶ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s10

⁷⁷ Skollagen, kap6, paragraf 10

⁷⁸ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s9

görs genom personal styrda och elevaktiviteter. Den andra delen är den förebyggande där man avväjer risker för kränkande behandling genom att bland annat ha rastvakter, kartlägga orosområden och ta fram ordningsregler. Det tredje och slutliga steget är det åtgärdande där man upptäcker, utreder och åtgärdar kränkande behandling. Vilket bör göras genom att utse ett antimobbningsteam och skaffa fler rastvakter.⁷⁹

Dungens gymnasieskola har likt den övriga dokumentationen två angreppssätt till begreppet nolltolerans i sin likabehandlingsplan. Det första är att ingen form av kränkning är tillåten och att ingen elev skall utsättas för det, den andra är hur man agerar när kränkning skett. ”Åtgärdsplanen innehåller två delar; dels det förebyggande arbetet och dels åtgärder vid upptäckt av akuta kränkningssärenden.⁸⁰”

Återigen sätts begreppet nolltolerans likt begreppet kränkande behandling i relation till just vad det inte är. Förbudet sammanställs med de åtgärder som skall tas när det brutits och de förebyggande och främjande åtgärderna har som syfte att se till att det inte händer så ofta.

Genom att prata om förbud och åtgärder i samma text blir det svårare att separera dem och begreppet nolltolerans förlorar sin vikt. Sändaren som är skolverket och lagstiftningen ger genom att hävda att kränkande behandling inte får ske för att i nästa mening tala om rutiner för när det väl har skett ger intrycket av att det ändå är acceptabelt att det sker emellanåt. Lärarna som mottar budskapet hamnar därför i en position där de skall visa på vad som är oacceptabelt genom att arbeta för att minska förekomsten av det. Lärarna ska förhålla sig till den definiering av nolltolerans som präglas av en tydlig rädsla för att säga något rakt ut. Forkby menar att detta institutionella byråkratiska förhållningssätt färgar av sig på subjekten. De som jobbar med och för människor riskerar att om de strikt följer de givna riktlinjerna tappa det mänskliga perspektivet.⁸¹ Elevers välbefinnande och lärarnas dagliga arbete för att skapa en trygg miljö där ingen ska eller får bli kränkt reduceras till ett maktspel, där intuitionernas rädsla för att genom att vara tydliga och konsekventa får en central roll. Denna rädsla hos de som skapar dokumenten blir även tydlig om man ser på de rapporter och utredningar som gjorts. Skolinspektionen konstaterar att flertalet lärare är osäkra på vilka lagstiftningar som gäller och att denna otydlighet sprider sig till eleverna.⁸² Skolverket har även själva uppmärksammat att det finns otydlighet om hur dokumentationen skall tolkas; ”Att lagstiftningen inte är harmoniserad kan förvirra och försvåra arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Därför föreslår Skolverket att regeringen ser över lagstiftningen så att den blir entydig.⁸³”

Begreppet nolltolerans i verksamheten

Lärarnas tolkning av begreppet nolltolerans har likt dokumentationen två aspekter. Det vill säga hur man förebygger kränkande behandling och hur man reagerar när det väl har skett. Det som skiljer deras uppfattning åt från dokumentationen är att fokus här ligger främst på det förebyggande arbetet och hur man som lärare agerar och betar sig på ett sätt som främjar nolltolerans:

⁷⁹ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s12

⁸⁰ Dungens likabehandlingsplan

⁸¹ M. Börjesson, E. Palmblad, *diskursanalys i praktiken*, 2007, s83 – 89

⁸² Skolinspektionen 2011:15, s19

⁸³ Skolverket

”Att föregå med gott exempel i klassrummet. Att man behandlar eleverna som man vill att de skall behandla varandra.” - Margareta, 57 år

Charlotte betonar att detta förhållningssätt måste genomsyra hela verksamheten;

”Det gäller inte bara lärare till elev utan även i högsta grad elev till lärare och elever sinsemellan och kollegor emellan och även ledningen. Hela hierarkiledet!” – Charlotte, 53 år

Hon sätter här likt skolverket arbetet med nolltolerans i ett större sammanhang men istället för att prata om åtgärdsledet betonar hon vikten av att som verksamhet föregå med gott exempel. Det framgår tydligt under intervjuerna att lärarna inte ser det åtgärdande arbetet endast som en långsiktig process utan att det främst handlar om att man skall agera när en situation uppstår.

”Nolltolerans mot ovårdat språk, svordomar eller skällsord liksom och det tycker jag att vi har också [...] man måste reagera i sådana lägen.” – Margareta, 57 år

”Man får inte backa för att ta besvärliga samtal, det är ju ett sätt att visa att man motarbetar eller förebygger [...] att det inte är okej alltså” – Cecilia, 61 år

Även Johan och Charlotte beskriver nolltolerans som att inte backa eller skygga för problemen utan ta tag i dem direkt.⁸⁴ Detta direkta angreppssätt visar på att Forkbys teori om att institutionernas stela och omänskliga förhållningssättet riskerar att färga av sig på subjekten inte stämmer i just detta fall.⁸⁵ Även om lärarna ser det åtgärdande arbetet som en del av nolltoleransen håller de fortfarande diskussionen nära eleven och trycker på vikten att handla direkt och inte i framtiden. Skillnaden blir tydlig om man jämför nedanstående citat från skolverket med vad lärarna har sagt.

Lagstiftaren har ansett att det inte är tillräckligt att förbjuda diskriminering och kränkande behandling. Det behövs även aktiva åtgärder för att minska förekomsten av trakasserier och kränkande behandling. Detta innebär att huvudmannen åläggs att bedriva ett målinriktat arbete för att dels främja lika rättigheter och möjligheter, dels förebygga och förhindra trakasserier och kränkande behandling. Skolan ska motverka och förhindra alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling.⁸⁶

I detta relativt långa stycke finns högtravande ord och uttryck såsom ”förbjuda”, ”åläggs”, ”att minska förekomsten”, ”att bedriva ett målinriktat arbete”, skolan skall motverka och förhindra” men inte en enda gång nämns eleverna eller rent faktiska situationer. Inte heller i likabehandlingsplanerna som skall vara mer verksamhetsnära ges mer faktiska exempel: ”Både elever och personal är delaktiga i det långsiktiga och främjande arbetet mot kränkande behandling genom att tillsammans skapa en god skolmiljö där alla känner sig trygga och kan utvecklas.⁸⁷”

Att det bör finnas en god skolmiljö framgår men hur den skall uppnås förtydligas inte. Det hamnar därför på lärarna att göra en bedömning av vad det innebär i praktiken. Att lärarna som en del av verksamheten har en mer verklighetsnära och praktisk inställning till begreppet nolltolerans kan ju te sig ganska naturligt, då de möter det varje dag. Däremot kan man ändå

⁸⁴ Intervju 3 och 4

⁸⁵ M. Börjesson, E. Palmblad, *diskursanalys i praktiken*, 2007, s83 – 89

⁸⁶ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s10

⁸⁷ Buskens likabehandlingsplan

fråga sig just hur stort avstånd lagarna och riktlinjerna kring det bör ta. Vilket även de intervjuade lärarna reflekterade över:

”Allting som sker på en skola måste utgå från skolledningen, de skall peka med hela handen och säga såhär skall vi jobba på den här skolan.” – Margareta, 57 år

”Först måste ju en skola definiera *vad är nolltolerans för oss* och det sker ju sällan [...] jag kan inte påstå att vi har en gemensam nolltolerans.” – Charlotte, 53 år

Ovan citat visar tydligt på en önskan av ett förtydligande av begreppet från skolledningens sida. Frågan är vem skolledningen skall vända sig till, då det redan i skollagen är oklart vad nolltolerans är då det framställs mer som en utopi än en aktionsplan.

Begreppet elevers trygghet i dokumenten

I skollagen behandlas elevens trygghet med en mening under ett annat kapitel än kränkande behandling och det finns ingen tydlig koppling mellan dessa två. ”Utbildningen ska utformas på ett sådant sätt att alla elever tillförsäkras en skolmiljö som präglas av trygghet och studiero.⁸⁸”

För mer utförlig information refererar de till arbetsmiljölagen och resterande del av kapitlet ägnas åt ordningsregler. Trots detta får elevens trygghet mer och mer betydelse i arbetet mot kränkande behandling i det nedåtgående ledet. På skolverkets hemsida är kränkande behandling en underkategori till elevens trygghet och för att nå informationen om arbetet gällande kränkande behandling måste man först läsa om elevers trygghet i skolan. När man sedan kommer till skolverkets allmänna råd för arbetet mot kränkande behandling hamnar begreppet trygghet som en underkategori till kränkande behandling, där det är en del av det förebyggande arbetet mot kränkande behandling; ”Analysera kartläggningar av barnen och elevernas trygghet och planera insatser tillsammans med dem. Ta fram ordningsregler tillsammans med eleverna.⁸⁹”

Att fokusera på de områden där elevens trygghet riskerar att hotas -som till exempel rastutrymmen- är även det en del av arbetet mot kränkande behandling enligt skolverkets råd.⁹⁰ De två granskade gymnasieskolornas likabehandlingsplaner tar fasta på vikten av elevers trygghet som en del i arbetet mot kränkande behandling. Dungens gymnasieskola har till och med tillsatt en trygghetsgrupp som skall ha som uppgift att arbeta med elever som har utsatts för kränkande behandling. ”Trygghetsgruppen består av personal inom skolan samt representanter från kamratstödarna. Gruppen arbetar aktivt när en elev utsatts för diskriminering och annan kränkande behandling.⁹¹”

Trygghet är även en viktig del i det främjande arbetet enligt likabehandlingsplanen på Buskens gymnasieskola. Här kan man dock se att problemet individualiseras då det inte längre handlar om elever och barn i allmänhet utan en enskild elev, något det inte gör på högre nivå. ”Det ska finnas en stor tillgänglighet till vuxna på skolan vilket är en förutsättning

⁸⁸ Skollagen kapitel 5, paragraf 3

⁸⁹ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s12

⁹⁰ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, s12

⁹¹ Dungens likabehandlingsplan

för att främja en trygg skolmiljö. Eleverna ska känna att de kan ha en tillitsfull relation till de som arbetar på skolan och att de blir sedda, respekterade och uppskattade.⁹²”

Vikten av säkerställande av elevers trygghet genomsyrar även de allmänna råden angående det förebyggande arbetet mot kränkande behandling.⁹³ Elevens trygghet blir därmed ett viktigt verktyg i arbetet mot kränkande behandling enligt likabehandlingsplanerna. Från att i skollagen ha varit helt frikopplat från det. Att elevens trygghet och arbetet mot kränkande behandling går hand i hand kan ju te sig självklart. Det som är intressant är att ett begrepp som nämns i en fristående mening i skollagen får såpass stor betydelse längre ner i ledet.

Begreppet elevers trygghet i verksamheten

De lärare som intervjuades satte likt likabehandlingsplanerna stor vikt vid elevens trygghet som en del av arbetet mot kränkande behandling. De tar i skapandet av trygghet på sig en stor del av ansvaret och menar att de genom sitt bemötande av elever och den atmosfär de skapar i klassrummet kan bidra till en tryggare skolmiljö.

”Som lärare kan man ju påverka stämningen väldigt mycket i klassrummet, man kan vara en auktoritär person som bestämmer mycket och är lite hård och därigenom skapa en otrygghet [...] eller också så kan man vara en mer öppen person, mer inbjudande och skapa en trygghet genom hur man är och också hur man jobbar i klassen.”-Margareta, 57 år

”Det tror jag är viktigt att de är medvetna om att den här läraren som står där vill att vi skall ha det bra. Och det är liksom en plattform för att inläringen skall funka bättre.” – Charlotte, 53 år

”Att se varje elev, bara att kunna säga varje elevs namn att de vet att någon vet var de är idag de tror jag skapar en trygghet. Det är inte säkert att de alltid får det hemifrån eller ifrån kompisar.” – Johan, 28 år

Att något som knappt får någon uppmärksamhet i skollagen är så betydande i de berörda skolorna är intressant. Det visar på att den riktning skolan har och den riktning som framställs i likabehandlingsplanen har mer inflytande på verksamheten än de ursprungliga lagarna och dokumenten. Detta kan ju tyckas både givet och vettigt. Däremot bör man fråga sig vad som händer om det sker tolkningsfel eller olika tolkningar. Samspelet mellan institutionen och subjekten/ lärarna blir här något oklar eftersom lärarna ges olika instruktioner från de olika institutionerna. Att de förhåller sig till den som är dem närmast är naturligt, det gör däremot att de hamnar längre ifrån lagtexten. Forkby menar att subjekten i det diskursiva maktspelet hamnar i kläm då de måste förhålla sig till de regler och förhållningar som finns samtidigt som de försöker behålla den medmänskliga aspekten.⁹⁴ En balansgång som under studiens gång framgår allt starkare.

⁹² Buskens likabehandlingsplan

⁹³ Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012, kap 3

⁹⁴ . B Neumann, *Mening, materialitet, makt*, 2003, s104 – 105

Begreppet värdegrundsarbetet i dokumenten

Själva ordet värdegrund används inte i skollagen, dock nämns vid flera tillfällen de demokratiska värderingar den vilar på och vikten av att all personal tar sitt ansvar gällande förmedlandet av dessa;

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor.⁹⁵

Detta demokratiska förhållningssätt nämns även direkt i samband med arbetet mot kränkande behandling;

Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling.⁹⁶

Värdegrunden är de stöttepelare skolan vilar på och all undervisning samt pedagogiskt arbetet skall baseras på.⁹⁷ ”Värdegrundsarbetet kan inte skiljas ut som en särskild fråga, utan praktiseras av alla i det arbete som genomförs i förskolan och i skolan. I klassrum, korridorer, utomhus och vid lunchen.⁹⁸” Arbetet med värdegrunden blir därför en central del inom alla aspekter av skolverksamheten, därmed även arbetet mot kränkande behandling. ”Demokratiska förmågor utvecklas i möten med andra, genom samtal och i relationer. Ett tillåtande klimat, tillitsfulla relationer *och att ingen kränks*, är förutsättningar för en god lärandemiljö. Värdegrunden ska inte tas för given utan tolkas och erövrar varje dag av oss alla.⁹⁹”

Här finns en tydlig koppling mellan det demokratiskt förhållningssätt som betonas i värdegrunden och motverkandet av kränkande behandling. Däremot finns det en otydlighet och brist på klara besked angående hur detta skall omsättas i praktiken. Tvärtom så påpekas det att ”Värdegrundsarbetet kan inte skiljas ut som en särskild fråga.¹⁰⁰” och att det inte är något som kan appliceras rakt av utan som utvecklas i olika sammanhang. Denna ovilja att specificera begreppet i dokumentationen tycks vara genomgående. Vi får talat om för oss att värdegrunden inte är ett givet fenomen utan måste tolkas och förstås fortlöpande. Skolverket har sammanställt boken *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder* med syftet att förtydliga vad värdegrundsarbetet innebär. Inledningsvis i boken ges följande beskrivning av vikten av värdegrundsarbetet som ett demokratiskt verktyg:

Arbetet med värdegrunden handlar i praktiken främst om att utveckla ett förhållningssätt. Förhållningssättet ska bygga på grundläggande demokratiska värderingar och genomsyra den pedagogiska vardagen såväl i undervisningen som i alla formella och informella möten och aktiviteter.¹⁰¹

Här klargörs det att värdegrundsarbetet är ett förhållningssätt och att detta förhållningssätt skall grundas på de demokratiska värderingar som värdegrunden förespråkar. Detta cirkulera sätt att referera till värdegrunden återkommande i dokumentationen. Värdegrundsarbetet

⁹⁵ Skollagen kapitel 1, paragraf 5

⁹⁶ Skollagen kapitel 1, paragraf 5

⁹⁷ www.Skolverket

⁹⁸ www.Skolverket

⁹⁹ www.Skolverket

¹⁰⁰ www.Skolverket

¹⁰¹ Skolverket, *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder*, 2013, s8

specificeras sällan och då endast i relation till sig själv. Thornberg tar i sin artikel *Värdepedagogik* upp problematiken kring att värdegrunden är något som samhället och skolan bör vila på men att det inte finns någon tydligt konsensus kring vad det betyder. ”Huruvida det i samhället råder konsensus om de värden och normer som läroplanerna beskriver och huruvida folk i det svenska samhällslivet de facto lever efter dessa eller åtminstone strävar efter att leva upp till dessa är en empirisk fråga.¹⁰²”

Skolverket beskriver det systematiska kvalitetsarbetet med värdegrunden som ett sätt att applicera samt utvärdera arbetet med de givna lagarna och riktlinjerna kring i verksamheten. ”Det handlar, förenklat sett, om att främja demokrati och motverka odemokratiska uttryck. Det sätt utbildningen utformas och genomförs på är också kopplat till nationella mål som har med värdegrundsarbetet att göra.¹⁰³”. Även här finns det en tendens till att undvika specifika formuleringar. Att lärarna bör främja demokrati framgår tydligt. Däremot blir det genast otydligare när det kommer till *hur* detta bör göras. Värdegrundsarbetet kopplas återigen till sig självt; ”*Det sätt utbildningen utformas och genomförs på är också kopplat till nationella mål som har med värdegrundsarbetet att göra.*¹⁰⁴”

Skolverkets *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt* betonar även vikten av att ha med sig värdegrunden i bemötandet av elever och föräldrar;

Förskolans och skolans arbete med det demokratiska uppdraget och grundläggande normer och värden avspeglar samhällets strukturer i stort. När de som arbetar i förskolan och skolan ska gestalta värdegrunden gör de det utifrån de normer och värden de bär med sig. Det är sedan, i mötet med barn, elever, föräldrar och kollegor, som värdegrunden omsätts i praktisk handling.¹⁰⁵

Även här är värdegrundsarbetet ett abstrakt begrepp och beskrivs som något vi bär med oss och sedan genom att dela med oss av vår uppfattning av begreppet till andra omsätter i praktiken. Att värdegrundsarbetet bör botten i värdegrunden samt lärarens internalisering av den är alltså klart. Vad det innebär i praktiken är dock mindre klart. Att det inte heller är helt solklart vad det innebär i skolornas likabehandlingsplaner är därför kanske förståeligt;

”Alla som arbetar på Dungens gymnasieskola ska visa respekt för den enskilda individen och i det vardagliga arbetet utgå från ett demokratiskt förhållningssätt.¹⁰⁶”

Det främjande arbetet skall även ske i undervisningen. [...]. Målsättningen är att eleverna under utbildningen skall tillägna sig ett professionellt förhållningssätt byggt på etiska och humanistiska ställningstaganden samt respekten för medmänniskans integritet och okränkbarhet.¹⁰⁷

Det demokratiska och medmänskliga förhållningssättet lyfts återigen fram men även här utan att förklaras vidare. Hur skall lärarna tolka värdegrunden och applicera den i praktiken när den endast existerar som en abstrakt förmåga eller egenskap inom dem?

¹⁰² R. Thornberg, *Värdepedagogik*, i *Pedagogisk Forskning i Sverige* 2004, årg 9 nr 2 s 101

¹⁰³ Skolverket, *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder*, 2013, s110

¹⁰⁴ Skolverket, *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder*, 2013, s110

¹⁰⁵ Skolverket, *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder*, 2013, s10

¹⁰⁶ Dungens likabehandlingsplan

¹⁰⁷ Buskens likabehandlingsplan

Begreppet värdegrundsarbetet i verksamheten

Att värdegrundsarbetet handlade om allas lika rättigheter och lika värde var något alla lärare var överens om.¹⁰⁸ Både Cecilia och Charlotte som jobbar på olika skolor kopplade även samman värdegrunden med respekt.

”Det handlar ju om det hör med *respekt* tror jag. Värdegrund för mig handlar om att man har en ödmjuk inställning både till eleverna och kollegorna [...] så det är nog värdegrund för mig tror jag. Ömsesidig *respekt*.” – Cecilia, 61 år

”Att alla skall behandlas med *respekt* och likvärdigt så långt som det är möjligt [...] Grundbulten är ju det här att försöka behandla alla rättvist och likvärdigt utifrån undervisningsuppdraget” – Charlotte, 53 år

Johan använde inte ordet respekt men betonade vikten av möta alla elever på deras nivå och att tänka på *vad* man säger *samt* hur man säger det.¹⁰⁹ Ordet respekt nämns inte i dokumentationen, samtidigt så lämnar ju dokumenten tolkningen av vad värdegrundsarbetet väldigt fri och betonar att det är något som var enskild lärare bör tolka, utveckla och föra vidare. Att deras svar därför är så samstämmiga kan tyda på att lärarnas gemensamma förhållningsätt är av större betydelse i vardagen och att de inte formats av de högre instanserna lika mycket som de formats av sin egna verksamhet och kollegiet.

Skolverket beskriver tolkningsramarna som följer; ”När de som arbetar i förskolan och skolan ska gestalta värdegrunden gör de det *utifrån de normer och värden de bär med sig*. Det är sedan, i mötet med barn, elever, föräldrar och kollegor, som värdegrunden omsätts i praktisk handling.¹¹⁰

Detta citat visar tydligt på att det ligger hos den enskilde läraren att göra bedömningen av vad som utgör värdegrunden och vad de vill föra vidare i mötet med sin omgivning. Detta lyfter dock frågan om vad som ses som det rätta förhållningssättet i en eventuell utredning eller inspektion. Räcker lärarnas frihet att tolka begreppet utefter sina egna förutsättningar även där? Kan man bära med sig felaktiga normer och värden och hur vet man om de är felaktiga när det inte klargörs vad dessa värden är?

¹⁰⁸ Intervjuer 1-4

¹⁰⁹ Intervju 4

¹¹⁰ Skolverket, *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder*, 2013, s10

Slutdiskussion

Fairclough fann att det engelska partiet New Labour alltid nämnde välfärd i samband med ordet reform snarare än det mer vanligen föredragna modernisering. Han menade att detta tydde på en rädsla för att vara för specifika då de ansåg sig nå en större publik med ett bredare begrepp.¹¹¹ Jag anser mig hos den i denna studie granskade dokumentationen finna tendenser till en liknande ovilja att specificera begreppen alltför tydligt. *Kränkande behandling* definieras genomgående av vad det *inte* är, *Nolltolerans* definieras av hur man agerar när den bryts och *värdegrundsarbetet* definieras genom hur man förhåller sig till, arbetar med samt utvecklar just värdegrundsarbetet. Det begrepp som beskrivs tydligast och inte lika undanlidande är *elevens trygghet*, vilket intressant nog även är det begrepp som ges minst uppmärksamhet i skollagen.

Återkommande genom all dokumentation kring arbetet mot kränkande behandling är att det är svårt att tyda de relevanta begreppen. Det hålls på en mer allmängiltig nivå som ger stort utrymme för olika tolkningar. Vilket kan ses bland annat i skolverkets beskrivning av värdegrundsarbetet; ”Värdegrunden ska inte tas för given utan tolkas och erövrar varje dag av oss alla.”¹¹²

Genom att anta Neumanns maktperspektiv vill denna studie hävda att institutionernas motvilja att definiera kränkande behandling samt dess underteman en egen mening och möjlighet att stå på egna ben är ett sätt att förminska det. Genom att antyda att det finns viktigare saker, såsom diskriminering som får mycket av det utrymme som borde tillägnas kränkande behandling. Forkby menar att genom de kategoriseringar som görs skapas en acceptans i samhället eller hos mottagaren om att den givna kategoriseringen är riktig. Kränkande behandling blir i dokumentation som rör just det begreppet och vikten av medvetande om det åsidosatt för andra begrepp. Alltså ses kränkande behandling något som bör sättas i relation till diskriminering och trakasserier, inte som något som har en egen betydelse.

Lärarnas tolkning av lagarna och riktlinjerna är genomgående relativt samstämmiga med varandra och även till stor del med skolornas likabehandlingsplaner. Det största tolkningsgapet tycks ske mellan skolverkets riktlinjer och skolornas likabehandlingsplaner.

Min slutsats är därför att de intervjuade lärarna antar en roll som stämmer in med skolans och kollegornas inställning men skiljer sig något från lagens och skolverkets riktlinjer. Detta på grund av att det är svårt att utröna exakt vad begreppet kränkande behandling och arbetet mot det innebär i skollagen och i skolverkets dokumentation.

Detta skulle kunna förklara varför det finns så mycket tidigare forskning som ämnar att tolka och översätta begreppet och dess underteman åt lärarna både av skolverket själva samt pedagoger såsom de ovan nämnda Olle Rimsten och Agneta Herlin och Bo Munthe. Skolverket säger själva i sin rapport 2011 att begreppet kränkande behandling behöver förtydligas och harmoniseras.¹¹³ Resultatet som har framkommit i denna studie visar på att detta fortfarande är fallet. Eftersom begreppet kränkande behandling förvängdes i den tolkningsbana det tog från lagtexten till de berörda skolornas likabehandlingsplaner samt de intervjuade lärarna.

¹¹¹ Bergström, G, Kristina, B, *textens mening och makt*, 2012, s391 -394

¹¹² www.Skolverket

¹¹³ Skolinspektionen 2011:13, s6

Framtida forskning

Denna studie har avgränsat sig till en vald del av dokumentationen samt ett fåtals lärares tolkning av den. Dels på grund av resursbrist men även för att lyfta fram hur det kan se ut från skollag till en specifik verksamhet. Därför hade det varit intressant att göra en undersökning i större skala för att se om resultatet blir detsamma eller liknande.

Referenser

- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.), *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, 3., [utök.] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.), *Diskursanalys i praktiken*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2007
- Chouliaraki, Lilie & Fairclough, Norman, *Discourse in late modernity: rethinking critical discourse analysis*, Edinburgh Univ. Press, Edinburgh, 1999
- Herlin, Agneta & Munthe, Bo F., *En tryggare skola: regler och förebyggande arbete mot våld och kränkande behandling*, 3., uppdaterade uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2011
- Kvale, S., *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 1997
- Läroplanskommitténs utredning *Skola för bildning* (SOU1992:94)
- Myndigheten för Skolutveckling, *olikas lika värde*, 2003
- Neumann, Iver B., *Mening, materialitet, makt: en introduktion till diskursanalys*, Studentlitteratur, Lund, 2003
- Neumann, Iver. B., *A Speech That the Entire Ministry May Stand for," or: Why Diplomats Never Produce Anything New International political I sociology*, volume 1 issue 2 pages 183-200, Published on behalf of the International Studies Association by Blackwell, Malden, MA, 2007.
- Nickerson. B, Sherer. C, *Anti-bullying practices in American schools: Perspectives of school psychologists*, Psychology in the Schools Volume 47, Issue 3, pages 217–229, March 2010
- Osborn. R, Smith. C, Smith. K, *A content analysis of school anti-bullying policies: progress and limitations* i Educational Psychology in Practice: theory, research and practice in educational psychology, Volume 24, Issue 1, 2008
- Rimsten, Olle, *Diskriminering och kränkande behandling: i skola och förskola*, 2. uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2010
- Skolinspektionens rapport *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling*, Stockholm , 2011:15
- Skolinspektionen rapport *Förebygga diskriminering och kränkande behandling*, Stockholm 2011:33
- Skolinspektionen, *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund*, Stockholm, 2012:9
- Skolverket, *Allmänna råd för arbetet mot diskriminering och kränkande behandling*, 2012

Skolverket, *Förskolans och skolans värdegrund – förhållningssätt, verktyg och metoder*, 2013

Skolverket, *Nolltolerans mot diskriminering och kränkande behandling lagens krav och huvudmannens ansvar*, 2011

www.skolverket.se/press/pressmeddelanden/2009/arbetet-mot-diskriminering-och-krankande-behandling-maste-starkas-1.84594 - 2013 - 11- 20

www.skolverket.se/press/pressmeddelanden/2011/skolverket-rekommenderar-inget-program-mot-mobbning-1.123154- 2013 - 11- 20

www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/vardegrundens-delar 2013 - 11- 27

www.skolverket.se/eleven-i-skolan/trygghet/krankningar-1.201704-, 2013 - 11 – 07

www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund 2014 -02 - 02

Thornberg, R. *Värdepedagogik*, i *Pedagogisk Forskning i Sverige* 2004 ,årg 9 nr 2 s99 - 114

Vetenskapsrådet:

<http://codex.vr.se/forskarensetik.shtml>, 2013 - 02- 01

Samt

Citat och material från fyra intervjuer med lärare samt två likabehandlingsplaner.

Intervjuguide

En öppen samtalsintervju om hur lärare tolkar de direktiv som finns gällande arbetet mot kränkande behandling.

Vad innebär begreppet kränkande behandling?

- Vad innefattar det?
- Vad är kränkning
- Finns det gränsdragningar? När blir något kränkande?

Skolverket samt skolans likabehandlingsplan säger att värdegrunden skall genomsyra all undervisning, hur gör man det?

- Vad innebär det i praktiken?
- Hur gör du det?
- Finns det olika förutsättningar för det i olika ämnen?

I skolans likabehandlingsplan står det att skolan skall i sin verksamhet genomsyras av ett demokratiskt förhållningsätt. Vad är lärarens roll i det?

- Vad innebär det i praktiken?
- Hur gör du det?
- Finns det olika förutsättningar för det i olika ämnen?

Vad innebär nolltolerans och hur jobbar man med det?

- - Hur tolkar du begreppet nolltolerans?
- - Hur applicerar du det i din vardag?

Elevers trygghet är enligt både skolverket och likabehandlingsplanen en central del i arbetet mot kränkande behandling det skolpersonalens ansvar att uppnå detta. Vad innebär detta för dig som lärare?

- Vad är trygghet i detta fall?
- Hur arbetar man som lärare för en tryggare arbetsmiljö?

Har skolan ett tydligt förhållningsätt i arbetet mot kränkande behandling?

- Vad anser du?
- Vem vänder du dig till med frågor om detta?